

Винови
Дерева

ВАСИЛЬ СТУС

Василь Стус
ЗИМОВІ ДЕРЕВА

Vasyl Stus
WINTER TREES
LES ARBRES D'HIVER
BÄUME IM WINTER

Василь Стус (скульптура роботи В. Довганя, 1968, глина)

Обкладинка роботи
А. Стебельської

Василь Стус

ЗИМОВІ ДЕРЕВА

перша збірка поезій

diasporiana.org.ua

Видавництво «ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО»

1970

ВІД ВИДАВНИЦТВА

ВАСИЛЬ СТУС — поет, викладач, літературний критик; солдат і журналіст; вуглекоп і аспірант Академії Наук УРСР; науковий співробітник Державного Історичного Архіву і безробітний, звільнений з усіх посад у 1968 р. — друкував свої вірші та праці в українських журналах ще з 1962 р., буди 23-річним юнаком. Але окремою збіркою його поезії не вийшли в Україні. Видавництво «Радянський письменник» поставило було в свій плян видати збірку поезій В. Стуса — всю чи в виборі, не знаємо — але 1965 р. скреслило її з видавничого пляну, засудивши на небуття.

На Заході ім'я В. Стуса стало широко відомим у 1968 р. як автора «Відкритого листа до Президії Спільки Письменників України» з гострою критикою хуліганської напасти О. Полторацького на ув'язненого Вячеслава Чорновола, але з його поезіями не багато читачів мало змогу познайомитися. Інакше в Україні. Там поезії Василя Стуса широко відомі з журналів. Вони також поширені в багатьох відписах. Переписувачі великої книги його поезій виявили справді подивугідну працьовитість. Вони врятували її перед знищенням, як колись наші предки своїми відписами врятували перед загибеллю заборонені царською цензурою вірші Шевченка.

Один із відписів поезій В. Стуса п. н. «Зимові дерева» передруковуємо повністю, як першу книгу його поезій (з незначними правописними змінами). Передруковуємо цей відпис без згоди, навіть без відома Автора, з обов'язку супроти української літератури. Життя рукописів на нашій землі є ще більш непевне й коротке, як було в добі нападів татарських орд. Ми обов'язані не допустити до того, щоб духовна творчість наших поетів була нищена жандармами від української літератури, як спалені ними рукописні архіви Київської Академії Наук.

ПОЕЗІЯ ВАСИЛЯ СТУСА

Цікаво слідкувати з-за кордону за поетичним висловом українців на «нашій, не своїй землі». Слова наших поетів шестидесятиників, особливо Ліни Костенко та Василя Симоненка, стали частими квотаціями чи навіть моттами. Час від часу дістаються до нас теж т. зв. захаяльні вірші, чи не друковані дома. Еміграція їх вітає як листи від родини. До таких «листів від родини» належить і лірична поезія Василя Стуса, одного з молодших поетів, що почали друкуватися з кінцем п'ятдесятих і початком шістдесятих років.

Василь Стус — це людина високої освіти і великої культури, то ж його знання виявляється і в багатстві тематики, глибині філософічних міркувань і незвичайній різноманітності лексики та фразеології. В самій версифікації в Стуса теж існує різноманітність. Діапазон його лірики йде від спроб італійського сонета, через народньо-пісенні строфічно побудовані вірші до найбільш сміливого верлібра. Стусова лірика в більшості коротка, мало в ній нахилу до епічної розповіді, частіше трапляється щось в роді «спомину», листа, чи щоденника. В римуванні поет рідко коли користується традиційною системою, яку затримус у віршах народньо-пісенного характеру. Частіше він риму або цілком уникає, або теж шукає нових і цікавих пов'язань, включно до внутрішньої рими, яка часто є основною в інструментації його вірша. Проте не інструментація, не ритм і не рима є найцікавішими в Стуса, а його образність вислову, яка, у пов'язанні з дуже своєрідним світосприйманням, дає нам стиль оригінального поета імажиніста з певною закраскою сюрреалістичної композиції.

Василь Стус — це, можна б назвати, поет «одушевленого космосу». Не випадково назвав він свою збірку «Зимові дерева», беручи заголовок одного з віршів, датованих груднем 1964 року. Він, як ідеаліст у своїй життєвій філософії, не залишається невідьником гуманізму. Поет звертається до космосу, до природи, якої чується частинкою, але яка не є лиш матерією. Природа в нього одушевлена, як в гілзоїстів, має свої моральні закони і силу, як «Апейрон» в Анаксимандра, і шукання «числа», як есенції буття, що нав'язує до пітагорейців, відкриває його збірку першим же віршем «Куріють вигаслі багаття...».

Користуючись елементами природи для поетичних образів, для символіки, що шукає найніжніших нюансів людських переживань, Василь Стус нав'язує до традицій української поезії від її найдавніших і найсвітліших часів. Вже в XII-ім сторіччі природа мала подвійну функцію в творі нашого геніяльного предка, автора «Слова про Ігорів похід»: і як поетичний засіб і як учасниця дії. В нашого «Златоустого», Кирила Турівського, природа, той невідкличний супутник лірики, якою наповнені його проповіді, була символом, не лиш як поетичний образ, але і як основний, релігійно-моральний елемент повчання. В новіших наших письменників найбільш яскравим прикладом подібного користування елементами природи може послужити не один вірш Богдана Ігоря Антонича, а «Лісова пісня» Лесі Українки — це одушевлена природа від початку до кінця. Стус не малює таких широких полотен, як драма-феєрія Лесі Українки. Не увиходить він і у пантеїзм Антонича чи раннього Тичини. Він, покищо, поет малих форм, і поет оригінальний, хоч у деяких його віршах помітне начитання Антоничем. Перша тенденція до свободи вірша, астрофічності, навіть аморфності, при великій динаміці почувань і щирості вислову, майже безумній відданості правді, і тільки правді, пов'язує його з традиціями романтиків, і найбільшого з них — Шевченка. Такі набряклі болем і «святим обуренням» вірші, в яких дуже помітна певна імпровізація та експромт, є розсіпані по цілій збірці. А цикл «Костомаров у Саратові» в цілому носить такий вогненно-слізний, шевченківський характер.

Мова цього поета дуже чиста і багата. З'являються теж в нього шукання словних новотворів. Але і в цьому випадку, як і в уживанні давніх слів, поет звертається до шукання з ціл्लю різкішої передачі змісту. Можливо, в своїм поетичнім стилі Стус себе ще повністю не знайшов. Але він на дорозі, а методи його шукання диктовані його великою любов'ю до України, до її минулого і майбутнього, якого візія з'являється дуже несподівано в моментах, здається, найбільшого пригноблення. Прикладом цього може служити цикл «Костомаров у Саратові». Цикл починається моттом, яке дуже далеке від оптимізму, взятим від В. Мисика: «Але що ж робити живій душі у цій державі смерті?» Перші слова і увесь настрій першого вірша — це, здається, повна безнадія:

За роком рік росте твоя тюрма,
за роком рік підмур'я в землю грузне,
і за твоїм жалінням заскорузлим
за безголів'ям — просвітку нема.

Ліричний герой поета, Костомаров, починає свідомо скидати зі себе безнадію в четвертім вірші, в останній його строфі:

Мій Боже, білий світ —
це біле божевілля —
не варт твого зусилля,
то й бідкатися встид.

Далі безнадія вже переходить в бунт, покищо проти власних думок, які через похмурі образи дійсности провадять до візії майбутнього. В душі ліричного героя відбувається боротьба, яка, у шостому вірші, завершується здобуттям філософічного спокою сильної духом людини, що нагадує шевченківське »Караюсь, мучусь, але не каюсь«:

Не побиваюсь за минулим,
побитим шашіллям зневір.
.....
малої віри на безвір'ї,
малої ласки серед зла,
квадрат — чотири на чотири —
і окрай чорного стола.

Говорячи доволі енігіматично, поет таки ясно натякає на можливість літературної творчости, хочби в найтяжчих умовах. А слова великої національної віри він вкладає в уста нової постаті, що з'являється у цій ліричній драмі:

Якраз навпроти, на ослоні
сидить нужденна удова,
і на змозолених долонях —
солоні сльози, як жорства.
І так провадить: зглянься, Сину,
руками горе розведи,
бо як не стане України,
тоді не стане і біди.
І в щасті нелюдів пощербне
її державний меч і гнів.
.....
Єси ти сам — з собою врівень,
один на сотні поколінь
високим гнівом богорівен,
.....
Ступай — майбутньому назустріч,
і хай хода твоя легка
легкою буде. І не треба
жалких жалінь. І — задарма.
Тюрма не доросте до неба:
ще землю їстиме тюрма.

Цей цикл, написаний помежи 1965 і 1967-им роками досить цікаво характеризує поета. Тут є і його щирість, і глибина психологічної студії людського горя, цілком узагальненого, хоч предствленого конкретними образами, і комунікація сучасности з минулим і майбутнім, що в певних моментах стає на грані »понадчасовости« акції. Така »понадчасовість«, найбільше притаманна поезії середньовіччя, не тільки українського, помітна в обох великих наших попередньо згаданих авторів XII сторіччя. В Шевченка є інша понадчасовість. Він комунікується з предками і з

майбутніми поколіннями, узглядноючи їх час. Можливо, що Стус в цьому аспекті був під впливом поезії Шевченка, і здавав собі справу, що поет мусить бути здатним комунікуватися з «мертвими і ненародженими», не тільки з «живими». Але в нього є теж вірші, в яких «понадчасовість» є філософічно-стилістичного порядку, що в цьому випадку зближує його до поезії середньовіччя. В Стуса є також часті «скоки в минуле», які надають його віршам особливого посмаку. Їх багато в довшому автобіографічному вірші «Потоки», присвяченому його матері, у вірші «Відне серце!..», у вірші «Тут ніби зроду сонця не було...», чи «Нехай горить трава по осені...».

Комунікуючись із майбутнім та минулим, Стус доходить до проблеми вічності. Ми вже помітили тенденцію шукання вічності в його вступному вірші. Є теж в Стуса, як в кожної людини, візії смерті. Вони розсипані по різних віршах у різних формах, але цій тільки темі присвячений вірш: «Летять літа. Як голуби — летять». Очевидно, Стус як лірик, має моменти песимізму і вони, пов'язані щупко з настроєм природи, творять цікаві поетичні картини, як, напр., «Бредуть берези, по коліна в небі...». Ті вірші, сповнені смутку та меланхолії, не є, однак, віршами екзистенціальної приреченості. Стус бачить дійсність без рожевих окулярів, глибоко її інтерпретує і шукає позитивної розв'язки. У вірші «Тут ніби зроду сонця не було...» автор доходить, під благородним впливом природи, до відповідей на свої питання:

... Отут

ти вибродиш, немов діжа на хмелі,
ти вибродиш на співі, на джмелях,
котрі вбирають в себе сонця жеврість,
що витіли на дні...

Стус, люблячи природу, вважає її своїм учителем. Він далі в цьому вірші каже:

Ходи сюди і наuczайся мовчки,
по-людськи жити. Мусять дерева
навчати доброти, як самодару.
Казати, коли мовиться. Мовчати,
коли мовчиться. І всміхатись вік —
щоб так — усміхненим —
і смерть зустріти.

Та благородність почувань, доброта людини, що живе близько до природи, є головним лейтмотивом віршів Стуса. Байдуже, чи ті вірші мають персональний характер, чи політичний, чи соціально-національний, в нього є та найосновніша риса української людини — доброта. Але українськість Стус бачить свідомо в життєвих проявах сучасного й минулого. Україна для нього є і окремим характером маніфестованою зовнішністю, яку він показує в своїх сюрреалістично мальованих образах міста — Києва, як у віршах «Сиве небо обрієм пролилося...», чи «Зимові дерева», чи в віршах з історичною тематикою, як, напр., «Сто

років, як сконала Січ...», або «Гайдамацьке», що теж пов'язується з народньопісенним стилем. Україна має теж в Стуса свій символ в природі, в деревах. Вірш, який став заголовком збірки, «Зимові дерева», говорить про тополі, які, попри верби і дуби, символізують Україну. Згадок про тополі в Стуса багато, і вони завжди виступають в нього не лиш як частинка краєвиду, але і як символ. Зате «сосни» і «берези» для Стуса символ чужини, і він у віршах, в яких згадує часи своєї військової служби, або теж писаних під час неї, порівнює їх з тополями і вербами, як порівнював Шевченко свої і чужі степи.

Як молода людина, з усіма прикметами і правами молодости, Стус душить в нормах не лиш поетичних принципів, але і повсякденного життя. Його образки з життя цікаві власне тим, що описуючи буденщину, він, деталями опису, дає їй визов. Таким визовом проти дійсності є, напр., вірш «Не могу я без посмішки Івана...» та багато інших. Особливо обурює поета безхребетність і плазунство, проти якого він виступає в віршах, часто сатиричного характеру. Проти плазунів є спрямований, напр., вірш «Без присвяти». Але, спостерігаючи дійсність без позолоти, автор є сповнений надії і бачить сенс у житті, як це він цікаво виявляє, напр., у вірші «Медитація».

В поета часто вибухає молодеча енергія, особливо в віршах з 60-го року. Василь Стус є поетом — оптимістом і в своєму життєвому оптимізмі, в життєрадісним сприйманні свого існування, він теж не відбігає від традицій української людини та українського мистецтва у всіх його проявах.

Це пов'язання з традиціями українського світосприймання є помітне і в формі поезій Василя Стуса. Вірші Стуса багаті на барви, тони і образи, які мають логічний сенс в його поезиці. Так червоний кольор пов'язаний із жагою кохання, напр.: «червоні коні пристрасті», а фіолети ведуть зі собою трагізм і сум: «... в нас спомини, немов півні червоні і зорі в фіолетовому небі...» або «Ой, жаль стоїть по всіх кутках, ой фіолетний жаль», чи теж «Гордовито горить фіолетний жар. А по синьому — смерк. По вогню — фіолети» і т. п.

Малюючи образи, наповнені символічного, внутрішнього значення, Стус не може обійтися без найосновніших в образності мови тропів та фігур, особливо метафори і порівняння. І Василь Стус показує себе дійсним майстром синтаксичної відміни метафори, порівняння.

Порівняння в Стуса трапляються і дуже прості, і дуже складні. До простих належать такі як «...ранок білий, як божевілья», що, очевидно, знов є пов'язане з малюнком кольорами, цим разом білим, і з інструментацією вірша звуком «б», або попередньо згадані «спомини, немов півні червоні...», чи «рік мов чорний бір», чи «ти сам, мов дерево, котрому верхів'я зрізане...», або «поріг, низький, як гріх», чи теж «малий метелик, наче біль...», або теж

»легкого, наче пісня, солов'я«, чи »море — наче медвідь в барлозі« і багато інших. Бувають в Стуса порівняння, які творять цілу стилістичну »піраміду«, так вони нагромаджені одні на других. Такими порівняннями наповнений вірш »Зимові дерева«:

Спочили ясні, мов свічі,
холодом, як вогнем,
применшені і порідшалі
наповнені наче амфори, і т. д.

До складніших порівнянь в Стуса можна зарахувати ті, які творять собою глибшу психологічну картину. У більшому автобіографічному творі »Потоки« поет дає образ споминові: »... і мить навіщо окрадлива: вганяє у дитинство, неначе цвях у дошку гробову«. Інше значення, вже не так психологічне, як малюнково-настрове, має ще інше порівняння: »... і день крутивсь і терпко пах, неначе надзелень розтовчений горіж«. Сюрреалістично намальований пейзаж з-над Дніпра має підкреслений філософічний характер такими порівняннями як, напр.: »А ти відкритий — для всіх чотирьох вітрів, відкритий, як шлюз, з котрого не витікає вода«. В Стуса є порівняння і в ліричних образах, де попри радісність красиви виступає дуже делікатно замаркована еротика: »Лиш теплий, як зерно ячменю в тісті, ледь-ледь відчутий у дівочім тілі: солодкий хміль ярилового меду і терпкий дух нічної свидини«. Цей образ нагадує нам дещо »Літо« Олени Теліги, в якому поетеса каже: »п'яним сонцем тіло налилося, тане й гнеться в ньому, мов свіча« або »в сотах мозку золотом прозорим мед думок розтоплених лежить«. Це еротика вищого рівня, людини, яка відчуває свою живучість і красу світу.

Повище зацитований вірш Василя Стуса належить до найцікавіших під оглядом форми. Вірш »Під диким сонцем« має характер подекуди народній — через тематику, подекуди модерний — через форму. В ньому, попри частіші порівняння, наявна цікаво введена звукова і словесна анафора:

Ім навздогін, як молоді берізки,
сподобані духмяним днем червневим
в Ярилів день, у сотню довгих ніг
біжать дівчата. І мигтіють ноги,
і весла миготять. І круглі луни
мигтять над річкою. І миготить,
як ошелешене, більмисте око дня.

Анафора й алітерація є засобом інструментації в поета також і там, де він хоче виділити просто описану картину, збагачену одним порівнянням: »Якраз навпроти, на ослоні, сидить нужденна удова, і на змозолених долонях — солоні сльози, як жорства«. Тут, далі інструментуючи цей дуже вимовний психологічно образ, поет звертає увагу на звук »С«, тим витягаючи слово »Сину« в дальшому контексті. Звуком »с« цікаво інструментує теж поет

ономатопею: «Глухо сосни скриплять на світанні». Таких моментів у Стуса багато.

Попри анафору вживає поет і епіфору, як, напр., у вірші «Справляю в лісі самоту». Цей вірш, також цікавий своєю формою, має особливо трактовану риму, яка дає своїми повтореннями особливу музику природи і перетворює вірш в одну велику ономатопею. Цикл коротеньких віршів, що починаються: «Вже котрий це до тебе лист —...» наповнений звуками природи, і він, будучи психологічною студією, має ту типову для Стуса закраску «одушевлені природи» і сюрреалістичної композиції.

Психологічно-звукове значення має в Стуса і полісиндетон, яким він досить часто користується. Пов'язаний із паралелізмом цей синтаксичний засіб у фразі: «І плач, і регіт за стіною, і плач, і регіт у мені». Паралелізм, розбудований в симетричну фігуру, хіязм, який ми помічали в Симоненка «Народ мій є... ніхто не перекреслить мій народ», з'являється в дещо змодифікованій формі і в Стуса: «Остався по краю. Один — остався», або теж:

Скільки в небі шамотіння снігопаду!
Снігопаду шамотіння скільки в небі!

Особливий настрій збудований змодифікованим хіязмом, попри повторення, анафору й алітерацію:

Висамітнів день. Висмоктали сили,
висотали біль.
Все тобі — чуже. Все тобі — немиле.
Все гірке — тобі.
А немудре все!..

Вірш цей побудований майже на самих риторичних фігурах, які йому дають особливий, філософічний посмак. Найбільше тут паралелізму, повторень і цим разом асиндетону, коротких речень, з них багато риторичних звернень і запитів. Нагадує він подекуди раннього Тичину, і попри всю риторичність фігур, він збудований дуже мюзикально:

Світ — уже не світ. Ти — уже не ти.
(Хто із вас — конає?)
Хочеш — задушись. Можеш — утечи
сам од себе.
Скільки не волай, скільки не кричи,
а — порожнє небо.

Василь Стус часто користується енігмою, яка зрештою є необхідною частиною сюрреалістичної композиції. Рідше в нього трапляється формальне недосказання, еліпсис.

Притаманною Стусові є метода користування кількома тропами й фігурами одночасно, тому його поезія цікава і побуджує уяву. Не зважаючи на багатство тих засобів, вірш не втрачає прозорості, а філософічне міркування набирає сили. До таких склад-

них, але прозорих думкою і звуково гармонійних уривків належить закінчення вірша «Олексі Булизі»:

Квадратний біль. Крутий округ
жалоби.
Прощавай же!
Поети, наче совість, мруть,
а білий світ — він тільки майже
і світ, і білий.

Поет, який так тяжко, і так глибоко відчуває той «майже світ», має для нас значно більшу вартість у своєму розумінні того світу, ніж у найбільш вишуканих епітетах, яких в нього багато, як, напр., «підтряхлу стежку», «вигнівлену любов», «волохаті обійми ночі», або в народніх скороговорках, напр.: «Га, так і так! і так і так, і так його перетак» (це про літак). Але тому, що його форма так же цікава, як і зміст, поет Василь Стус є для нас, читачів на чужині, великою дорогоцінністю, немов грудка рідної землі, в якій затвердли і кров, і сльози, і чародійні пахощі рідної природи і барви мистецьких творів.

Аріядна ШУМ

ДВОЄ СЛІВ ЧИТАЧЕВІ

Перші уроки поезії — мамині. Знала багато пісень і вміла дуже інтимно їх співати. Пісень було стільки, як у баби Зуїхи, нашої землячки. І таких самих. Найбільший слід на душі — од маминої колискової «Ой, люлі-люлі, моя дитино». Шевченко над колискою — це не забувається. А співане тужно: «Іди ти, сину, на Україну, нас кленучи» — хвилює й досі. Щось схоже до тужного надгробного голосіння з «Заповіту»: «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте, і вражою злою кров'ю волю окропіте». Перші знаки нашої духовної аномалії, журба — як перше почуття немовляти в білому світі. Ще були — враження од дитинства. Гарного дитинства.

Шкільне навчання — вадило. Одне — чужомовне, а друге — дурне. Чим швидше забудеш школу, тим краще. В четвертому класі щось заримував про собаку. Поросійському. Жартівливе. Скоро минуло. Відродилося в старших класах, коли прийшла любов.

Інститутські роки — трудні. Перша публіцистика віршована — позви з історією. Захоплення Рильським і Вергарном. Ще чогось прагнув безтелесий дух. І знову ж — любов. Стужілий за справжньою (не донецькою) Україною, поїхав учителювати на Кіровоградщину, поблизу Гайворона. Там витеплів душею, звільнився од студентського схимництва. Армія — прискорила. Почувся мужчиною. Вірші, звичайно, майже не писалися, оскільки на плечах — погони. Але там прийшов до мене Бажан. Тоді ж — перші друковані вірші — 1959 рік.

Післяармійський час був уже часом поезії. Це була епоха Пастернака і — не обачно велика любов до нього. Звільнився — тільки десь 1965-6 рр. Нині найбільше люблю Гете, Свідзінського, Рільке. Славні італійці (те, що знаю). Особливо — Унгаретті, Квазімодо.

Ще люблю «густу» прозу — Толстого, Гемінґвея, Стефаника, Пруста, Камю. Вабить — і дуже — Фолкнер.

З молодших сучасників найбільше ціную В. Голобородька. Потім — Вінграновського. І, звичайно, Л. Кисельова. Ненавиджу слово «поезія». Поетом себе не вважаю. Маю себе за людину, що пише вірші. Деякі з них — як на мене — путящі.

І думка така: поет повинен бути людиною. Такою, що, повна любові, долає природне почуття зненависті, звільнюється од неї, як од скверни. Поет — це людина. Насамперед. А людина — це, насамперед, добродій. Якби було краще жити, я б віршів не писав, а — робив би коло землі.

Ще зневажаю політиків. Ще — ціную здатність чесно померти. Це більше за версифікаційні вправи!

Один з найкращих друзів — Скворода.

Київ, 1969

Василь Стус

ЗИМОВІ ДЕРЕВА

ПЕРША ЧАСТИНА

* * *

Куріють вигаслі багаття,
собаки виють до зірок,
а в річці місяць, мов латаття,
доріс до повні і розмок.

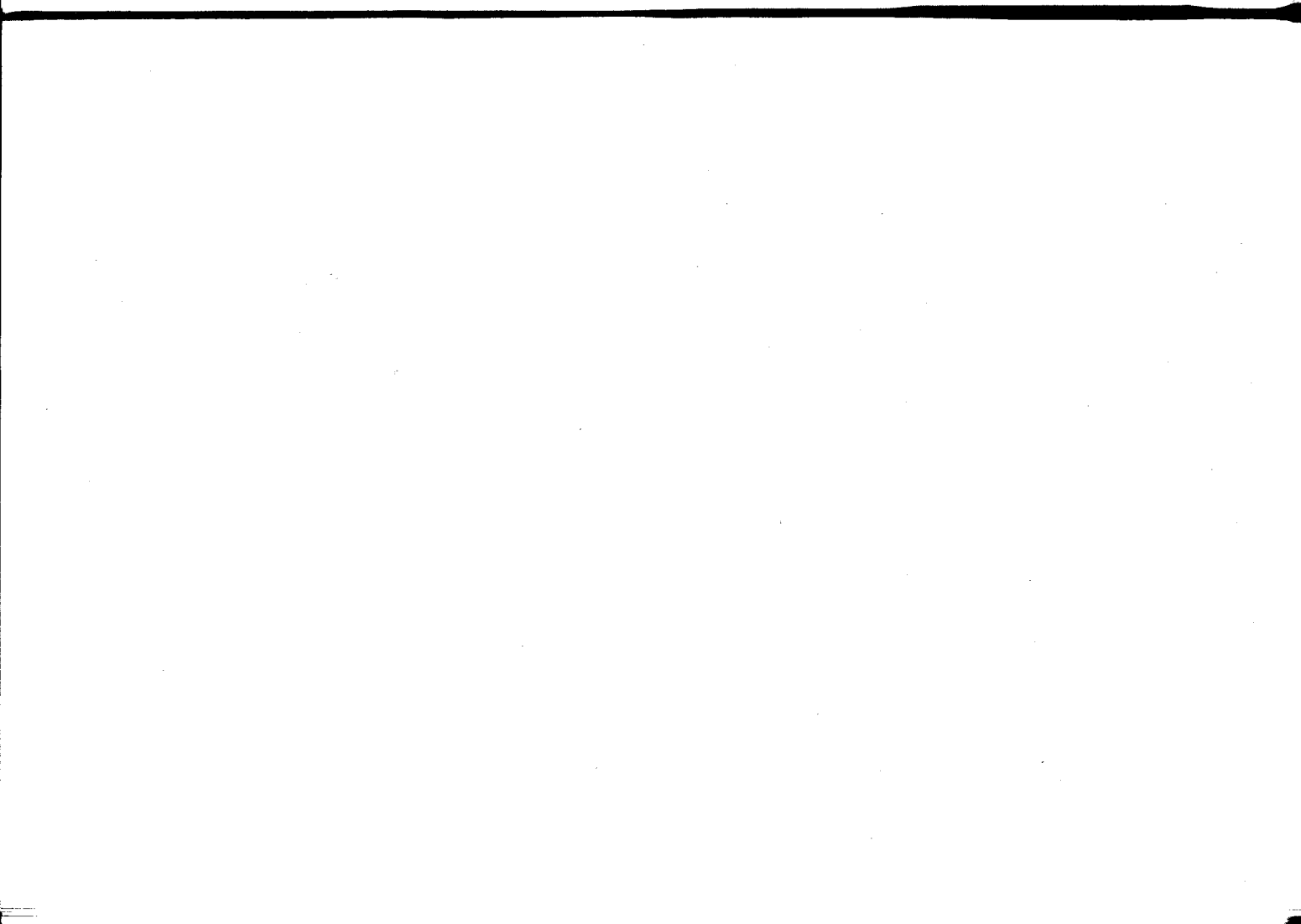
І в ртутній спеці фіолету
він невимовно довго чез,
лишившись тільки для прикмети,
як цятка сєва небес.

Самотність аркою провисла
над райські кущі в пригри снів.
Шукай по них щасливі числа,
так, як раніше ти умів:

той день, як від земної тверді
найперше сонце відійшло,
і той, що мітить знаком смерті
ще нерозгадане число.

А ти іще посередіні,
ще посередіні твое.
Отож, радій вечірній днині,
допоки в ребра серце б'є.

ІХ. 1967

* * *

Сиве небо обрієм пролилося.
Лілові Труханів острів.
І Дніпро у моїх очах,
катери і автомобілі.
І не розхлюпати себе,
і не витримати,
за тамбережні гони
серця не виплескати.

Примить радіо. Надсадно тріщать сороки.
Натужно здійсмається автобус угору.
А ти відкритий — для всіх чотирьох вітрів,
відкритий, як шлюз,
з котрого
не витікає вода.

Жалами витягнулись трамваїв гальма.
Човен моторний, задерши ніс,
полишає чорну розбіглу тінь.
Баржа — під жовто-зеленими вогнями,
за баржею — жовтувата вода.

Вижовкни, світе мій,
споловій мою душу, ранній,
хай запізно омолодиться,
та зарано ще — старіти.
Вижовкни, світе мій,
від води, від берега вижовкни,

споловілим піском упади
на захмелену душу,
поки я, мов баржа, обважнений,
як шлюз з невитіклою водою,
поки пізні плавці на воді —
застряглими спогадами у горлі.

Бронзові, як жарини,
з давнини, з теміні упокореної
вихопляться ліхтарі,
як півні з прохолоди.
Ліхтарі — то про тишу, вистояну,
ліхтарі — то про спогад, вистражданий,
ліхтарі то трішечки теплоти,
а більше туги.

А тобі ж хіба до тужінь?
Ти даремно не увіруеш в доброчесність,
у власну не увіруеш глупоту,
в те, що всі твої совісті і гризоти
вигадані, як злодії ночі.
Вони обкрадають тебе,
вигадані з тобою живуть
(ждуть, припишкли,
поки засвітяться ліхтарі),
потім накопичуються
і п'ють з тебе душу:
присмоктами хвиль,
присмоктами недолюбленого,
присмоктами незбагненного,
присмоктами недопитих спогадів.

А ти не бережешся, ні?
А ти — не бережешся?
Думаєш — вистачить на віки?

На рік бодай — вистачить?
Не муч мене.
О не муч,
річко спогадів,
забуття мого,
річко тиші.

Сиве небо, пролите обрієм,
витишений Труханів острів,
тамбережні колючі присмерки —
то все не кожної ж миті
западає, виповнюючи тебе
наче шлюз, із котрого
ніколи не витікає вода.

ІХ. 1964

* * *

О що то — єдність душ? О що то — щирість?
Довіра? Приязнь? Що то є любов?
То рівновага звички. Скам'яніле
здивовання, подовжене в віки.

... і тільки те? а вглиблення чуття?
а самороздаровування — замість
самозбереження? а крик добра —
ці щедрі іскри самопрозрівання?
хіба ж це тільки проблиски німі
духовностей, посивілих з печалі?
аж ні? кажи — аж ні? кажи — занадто
ми передовіряємо себе
тому, чому наймення ще немає,
але яке вже суть значить свою
на помежів'ї шалу? але ж правда?

Подумалося — спокій задубів,
замерз — і, як чавун, ані прогнеться,
(твердиня віри, мовити б). А ми —
кладемо свої немудрі головоньки
і тішимося. Неба доброта
не поминає нас. Не поминає.
А скажеш — син і вірю: син! А смерк —
біля воріт, з-за рогу ледь прогляне —
і голову до узголів'я гну,
і гнусь душею, поглядом, губами
туди, де ніби глечик молока,
синок колишетесь в своїй колісці,
скидаючись вві сні ...

Що од століть —
то пам'яті спрагнілий язичок:
увічненим піти. Щоб залишити
себе для проб. Для ролі, за життя
не виконаної. Задля бажань —
ще не згармонійовані чуття
помножити на завтра і позавтра,
аби хай не собою, то нащадком
експерименти вивершити літ
(пізнання меж, які нас віддаляли
од себе).

О наломи гіркоти,
що трудять груди! Ти — недолюдина,
хтось вигдав лиш час — задля покут,
щоб скверну німоту зітерти з уст,
лиш причаститися первоглагола,
котрий не може вгамувати спраги
поздовжньої, як прямовисний лет,
котрий вже не жалить, а тільки вабить,
а тільки врочить — втраченим початком,
сподіваним кінцем.

Ти варіант.

Невчасний гість. З запізненням зустрів
тебе твій вік. А ти прийшов зарання,
і, доростаючи, лиш серцем покривив.
І чим ти став? І чим ти можеш стати?

... хіба ти не один? не сам один?
не сам як перст? як вишне нарікання?
протистояння — завжди заважке.

В нім спарено зненависть і кохання.
О що то — єдність душ? Нестерпний простір,
заломлений, мов горло, у віки.
Але — ти не жахайся.
Спи спокійно.

Синок крізь сон скидається.
І спи спокійно.
Чистота твого чола
така потрібна в пів на третю ранку.

* * *

Вінцасові К.

Холоднозорий присмерк приуральський
зростав. Мороз ладнав органі труби,
і сосни справжніми і знаними здавались,
як провінційний театральний зал,
де стільки лживих рухів диригента,
де стільки нот і профілів фальшивих,
але ніщо не може заглушити
холоднозору і сувору вись
Йоганна Себастьяна. Ніч росла,
і я на ній зростав. Гули вітри,
тріщав мороз. Гули вітри. Тріщали
покляклі віти у ялин. Частина
безсонно кліпала одним червоним оком
електролямпи. Сновигав днювальний,
ламаючи свій сон під чобітьми.
Тріщав мороз . . . Каптьорка. Медсанбат.
І до убогої аптечки — Вінцас,
наш батальйонний фельдшер, до реєстру
дописаний — поміж бинтів і спирту,
пірамідону, йоду, формідрону,
мовчазний і врочистий, наче бинт.
Тріщав мороз. А він, ввімкнувши лампи,
зшалілий, сновигав між довгих тіней,
як скалків власної сухої туги,
й рефлектори на стіну наставляв,
де оживав на полотні флямандський
пейзаж.

Солдатська збіднена палітра
темнішала в литовській носталгії,
і в Вінцаса — освітлену мішень —
Чурльоніс поціляв голками сосон,
йдучи гравюрним лісом.

— Говори, —
мене просив він, — говори! І мова
про Вільнюс, про Тараса, про Вільняле
і Саломею тихо жебоніла,
струмка тоненька жебоніла шпара,
похмурий розважаючи пейзаж.
А він, як бог, затиснений між стін,
у герметичну схований каптьорку,
незграбно простягав колючі руки,
де півметрова Вілія пливла.
— Розповідай, — просив він, — про Тараса . . .
Підводив стелю Гедимінів зойк,
зростаючи під зорі. Шамотів
колючий ліс Чурльоніса за вікнами
та узбережна »Летува« шуміла.
— Так та не так! — Він кидав свого пензля,
грів інгалятор, підступав, відходив,
і знову йшов, мовчазний, ув атаку
на Рюїсдалем зміцнений бар'єр.
— Тайга уральська — до Литви моєї
болюче схожа. Оренбург. Шевченко.
І стільки тут у мене земляків —
аж до Печори. Справді бо — Вітчизна.
Заснеш — і волохаті, як клубки,
намотані віками, глухо бродять
плоскінні сни. І в горлі волохатіє.
Розповідай. Розповідай. Кажі ж!

1961-64 рр.

БЕЗСОННОЇ НОЧІ

Думи визбирую, мов зерня,
ніби стернями колоски.
Колять сльози. Колючі сльози.
Остюками — в очах.

Ніч протовпиться, як п'яниця,
по кімнаті, по стінах шастає.
І мовчить, і мовчить. Домовий
так ходив би. Мовчав би.

За вікном гуркотять літаки,
ніби відьми — на шабаш.
Понад дахами,
понад затихлими,
понад притахлим Києвом — гуркотять.

Емігрантом. Йй-богу. Ліжко.
І на ковдрі — од вікон — ґрати.
І подушка моя скуйовджена,
і скуйовджена голова.

Що ви ловите, телевізорні
Збожеволілі антени — погорільці?
Що ви ловите — запалим ротом —
комини почорнілі?

Вам повітря забракло? Диму?
Розум спертий, як спирт, горить?
Другу ніч уже, другу — не спиться.
Жовкнуть у вікні ліхтарі.

XI. 1964

ЛІСОВА ІДИЛІЯ

Шишки горять, як кремові цукерки
і пересохлий травень залюбки
тополь патрошить повстяні чемерки,
одягнені, здавалось, на віки.
Проміння пахне глицею сосною
і незабуді світанковий рій
легенько пінять журкітною мовою
метелики, комашки, комарі.
Лопух зморився і розліг з досади,
згорнувши руки, збувшись бажань,
крильми лелека ляснув — й навзаводи
понісся літеплений гомін жаб.
У лісі мулько, колеться у лісі
ялицею, і листям, і крилом,
задуже синім і задуже вирізьбленим,
ще й ластів'їним зойком вороновим.
Та ящірки, мов коні, шиї витягли
із шпар — у простір. З темні — в весну
і топчуть непідбитими копитами
малу і недолугу сарану.
Великий ліс, заловлений ув очі
малої комашини, безмір п'є,
він цілий світ зворожує і врочить,
охриплою зозулею кує
задовгий вік — не день, не два, не три дні,
а до вдоволення, а досхочу . . .
Як заряхтить повітря фосфоричне —
комахи тут у ґрунті й заночують

і буде ніч вигойдувати землю,
здаватиметься — дихає земля
кузками, світлячками, снами й зеленню...

Не спатимуть лиш сосни на поляні,
вижалюючись.

VII. 1965

* * *

Осліпле листя відчувало яр
і палене збігало до потоку,
брелó стежками, навпрóшки і покотом
донизу, в воду — загасить пожар.
У лісі рівний голубий вогонь
гудів і струнчив жертвенні дерева.
Зібравши літніх райдуг оберемок,
просторив вітер білу хоругов.
Осамотілі липи в вітрі хрипли,
сухе проміння пахло сірником,
і плакала за втраченим вінком
юначка, заробивши на горіхи.
І верби в шумі втоплені. Аж ось
паде як мед настояно-загуслий
останній лист. Зажолобіє з гусінню —
і жди-пожди прийдешніх медоносів.
Так по стерні збирають пізній даток,
так вибілене полотно — в сувій,
так юна породілля стане матір'ю
в своєму щасті і в ганьбі своїй.
Схилились осокори до води,
на шум єдиний в лісі. Яр вирує,
а осінь день, як повечір'я, чує.

Кружляє лист в передчутті біди.

XI. 1962

* * *

Жовтий місяць, а ще вище — крик твій
а ще вище — Той,
хто крізь зорі всі твої молитви
пересіяв, мов на решето,
і, німуючи, відкрився в твёрді,
ніжністю спотворив і заляв,
і тобі, потворі, спересердя
добру мову й розум одібрав.

А підвівши добрі дві долоні,
а зітерши подуми з лица
Він промовив: радісні комоні,
випущені з стаєнь правітця,
радісну стежу вам прокопитять
і заграє обраділий степ . . .

А світання золоте обіддя
котиться, округле і пугсте.

ІХ. 1967

* * *

Увечорі везли віольтончель,
немов джмеля, дрімотного й німого
як запліталась порохом дорога,
лягаючи трубою на плече.
Як бубон бився волохатий жаль
на поворотах автострада тихла
і ластівок ласкаве чорне піккольо
ліпилось як гніздо до етажа
безлистих посвистів осінніх крон
(плането душ! Ти вигорілий кратер!)
Рвав вітер на шматки далекий трактор
і поніч рвав, мов стінки хорих бронх.
Шуміли шини, шастали колеса
і пересохлий сипався пісок
у кузов. Угорі літак прокреслювався,
мов у відьомське зловлений лясо —
робив віраж управо — аж до місяця
і крихкотіли зорі на льоду
нічного безгоміння. Раптом виткався
ставок під фарами. Болотний дух
убгався в плеса, кумканням застелені.
Шофер, почувши жаб'ячий оркестр,
на гальма тиснув: од шляху за метр
ставок доходив форм віольтончельних.
А в кузові її німий округ
гамує хрипи хорого музики.
Пливуть над ставом перехлипи тихі
і дикі перехлюпи темних рук.

Х. 1968

ІЗ ЦИКЛУ »ЗАБУТТЯМ«

I

На роботі дружина.
У яслах — син.
Тиша.
Розкошуй.
Поки години пік —
сиди. Втішайся.

Постав розкладачку під **соснами**,
ляж горілиць
і задивляйся в небо.

Як ти довго випростуєшся з **землі**,
білий світе!
Десятлітнє терпіння —
вмирання. Сон —
визволення.
Визволення —
для сну.

Порожнеча щастя.

Дякую, Господи!

II

О, тим і дорога мені —
перегортаю сторінки книжок,
іду в крамницю,

слухаю Бортнянського —
про тебе дума.

Все.

Ось річище:
Заглиблюйся. Помалу
випростуй плечі.
Межи берегами —
задосить світу.

Але перспектива —
уже затвердла.

Сонце йде за ліс.

Віддати іншому свою любов —
то справжній егоїзм.
То вже наполовину бути мертвим.

Егоїстична—смерть.

Перегортаю сторінки книжок ...

О, тим і дорога!

Х. 1969

III

Вчися чекати, друже,
вчися чекати.

Ластівки на електричних дротах,
почорнілі од сині неба.

ще наслухають стумні струни землі.

Ще підсліпі вікна
за тисячі проминулих літ
не витворили своєї духовності.
Ще людська душа
дрижить як море
в незручній западині екзистенції.
Ще потерпає вівериця
битий горіх
брати з твоєї руки.
Зарано, друже,
власним піддатись **пристрастям**.
Тільки так:
вияви — самострати.
Кам'яній. Кам'яній. Кам'яній.
Тільки твердь знає самозбереження.

III. 1969

* * *

Учора, як між сосон догоряв
мій день домашніх клопотів, я думав:
життя — занадто довге задля нас.

Червоні коні пристрасті давно
відцокотіли брест-литовським трактом.
Ось вийди в ніч — ніде тобі нікого,
лише й живого — шлюбна служба псів.

Вже сни, мої заблукані телята,
не знають за собою чабана,
обпалених бажань зчорніле поле
безмірне, як голодний спокій мій.

Лише кипить у ключ поранне небо,
усипане пільмою гайвороння
і крику пересохлі фіолети
нагадують про тисячі смертей.

Вже тлін протяв мою охлялу душу,
не висвітлену спалахами років,
а сто ще ненароджених нащадків
мені й дихнути вільно не дають.

Відшумувало вічне верховіття,
де прозелень наївна, де суцвіття
довірливо-немудре. Все. Задоста.
Тепер, сердешний, догоряй по пнях.

Добутися б до п'ятниці, на тиждень
бодай хоч раз пірнути в самоти
невистояний алькоголь. Спинитись
обличчям до п'тьми. Хай буде сніг
і хай на лица падає схололі.

Ти тут. Ти тільки тут. Ти тут. Ти тут —
на цілий світ! І поединчим болем
обперся об натужні крони сосон.
А стогін їхній, вічністю пропахлий,
вивищує покари до покор.

Х. 1968

* * *

Мені здається — я живу завжди.
Неначе в сні було мое дитинство.
Неначе в казці я пройшов цей вік,
і мій вінок, де квітло двадцять весен,
уже пожовк, осипався, опав.

Прозора незглибимість поїняла,
оплівши плеском лоскотним проміння,
дитинне серце і забутим ранком,
човном безвесельним замрівся світ.
Вода застигла. Сонце відтремтіло.
Дитинство загубилось серед дня.

Той день — марудний день! Заботожіли,
завирували, пролились шляхи,
і рідна хата попливла за плотом,
і попливла із горла гіркота.

Весна! весна! — від поночі до рання.
Весна — в вікно, на дах, на капелюх,
весна — в колючі воронові гнізда
весна — на кригу і від берегів —
на течію, на вир, на чорторії,
весна правує серцем, як веслом,
весна збігає і збігають роки,

вже й вечори попереду біжать.

Розвидніло на білому папері.
На цілий аркуш видовжився день.
І дні подовжені замиготіли
в моєму відривнім календарі.

IV. 1963

З ДИТЯЧИХ СПОГАДІВ

Добрідень наш — гіркаво-запахущий,
осотом і щирцею пропах.
Куріє порох. Недалечко шлях.
Зобіч од нього — сиві райські кущі.

Подертий бриль на голові. В руках —
тупа сапа: цупкий будяк колючий!
Вузька постать на п'яти рядках
тобі за редьку гірше надокучить.

А потім глухо загуде гудок
парокотельні — й світ тобі розвидніє,
як озоветься наш городній бог
своїм ласкавим і гірким »добріднем«.

Він із спецівки вийме хліба шмат —
і рідний степ ріднішає стократ.

VII. 1966

* * *

Я знаю —
ми будем іще не раз бродити з тобою,
слухати ліс притихлий,
старих і мудрих сорок,
вирізняти гудки азотнотукового заводу,
чути постріли на мовчазному полігоні,
і, лячна, наслухатиме нас земля.

Розгублена між роботою і дозвіллям —
вечірньою школою, чергами, перукарнею,
дощовою погодою і театром,
комсомольськими зборами, подругами з гуртожитку,
ти прийдеш до мене
самотня, настрашена і чужа,
розграбована на всі свої сто шістдесят сантиметрів зросту.

І разом з тобою ми заходимося вибирувати
роздаровані уста, очі, пам'яті,
погляди, губи, плечі,
розшукаємо все — до найменшого панігтя,
щоб, затиснена в себе як в кулачок,
ти ставала цільною й неушкодженою,
реставрована для мого охриплого
горлового шепоту щастя.

Поки ж тебе немає,
ти виповнюєшся на мене самого.
Чекання, вибираючи мене,
обростає гудками, пострілами, криками,

заким не стане тобою,
лишивши мені велике нащуплене вухо —
відчути визубрені
твої підбори самотні.

Х. 1962

* * *

Раніш ти лаялась, а нині докоряєш.
Так гірко-гірко. Пошепки. Бо все
сповив мишастий сніг. І вже не можна,
і просто гріх — кричати досхочу.
Сніг хоче спати. Влежаний, він вже
не пам'ятає голубу дорогу
з небес і до землі. Нехай поспить.
Нехай поспить. І не займай. Не треба.
Це сонми сновидінь. Хоч солов'їв
байками не годують — цілу зиму
прожив один, то й сняться солов'ї
і все виспівують солодку коліскову.
А голову зведеш — і тлінню тлять
недобудовані новобудови,
мов замок спалений. Одні бійниці
чи то, пак, вікна морок бережуть.
Ще не затвердили на школу промфінплан?
І нам любові досі не затвердять
кербуди, коменданти, будівельники
і кубатура наших двох сердець?
Жалкі вітри всю наскрізь прошивають
цю амбразуру недовиконань.
Твій голий голос, мов болючий застрик
устроμένο в оцей грудневий свист.
Іще пожди! Іще — нестерпно ждати!
Іще одна, мов переплеск, весна,
ще за одним веслом — і вгрузне в берег
наш чорний пліт. І там уже — до дідька —
і там уже — хоч лай, а хоч — кори.

III. 1964

* * *

— А скажи — Модільяні був ідіот? —
допитувалась вона,
коли я вправними, як у піяніста, пальцями
вигравав на засмаглих персах.

— Такий же ідіот, як і всі в цьому світі, —
повчав я, обіймаючи
успокоєні вибухи її сідниць.

— Розумієш, старий, я часто думаю
про незвичайність мистецтва.
Це зайва розкіш.

— Так, мистецтво — то завше надмір, —
відповідав, виціловуючи коліна.

— Але надмір лише й рятує нас від убогості.
Смертним полишається єдине:
бодай маленький надмір —
у вірі,
у звичках,
у смаках,
просто — в примхах.

— Так, моя маленька.
Саме так.
Ти як завжди говориш діло, —
повторював,

клацаючи зубами од пристрасті.

— А коли в нас народиться доня,
ми кластимем їй в узголів'я
тільки троянди, — охриплим
голосом проказувала вона.

— Так. В узголів'я і неодмінно —
троянди, — не своїм голосом
я погоджувався покійно.

— Яка докучлива муха —
дзижчить і дзижчить.
Убий її, любчику.

Х. 1968

* * *

Яка любов! Минула ціла вічність,
як я любив і марив день за днем,
що все спливе і пам'ять промине
розлуку, геть до титли й коми вивчену.
А знову йду в ту келію, між віт
журливої берези. Ждати буду
якісь незвідані чуття прибудні,
де цнота обертається на встид.
А там розлуки буде на обох,
а буде там і радості німої —
всіма грудьми відчутти довгий борг
перед минулим з білим узголов'ям,
де ще струмує двійко чорних кіс
і двійко довгих рук, п'тьмою п'яних,
і двійко уст, од пристрасті захланних,
спроваджують зненацька під укіс
дурної цноти. Під печаль і під
крило якоїсь грішниці святої,
що дарувала нам такі покої,
де спать не сором і любить — не встид,
де можна все забрати і віддати,
і серед ночі стратити межу
собі самому.

... В друга, в жінку, в матір
веде тебе за руку щедра й журна
твоя кохана.

VII. 1965

* * *

Присмеркові сутінки опали,
сонну землю й душу оплели.
Самоти згорьовані хорали
геть мені дорогу замели.
І куди не йду, куди не прагну —
смерк сосновий мерзне угорі.
Виглядаю долю довгождану,
а не діжду — вибуду із гри.
Аж і гра: літають головешки,
зуби клацають під ідіотський сміх.
Регочи на кутні — буде легше
(а як буде важче — теж не гріх).
Що тебе клясти, моя недоле?
Не клену. Не кляв. Не проклену.
Хай життя — одне стернисте поле,
але перейти — не помину.
Дотягну до краю. Хай руками,
хай на ліктях, поповзом — дарма,
душу хай обшмугляю об камінь —
все одно милішої нема
за оцю утрачену й ледачу,
за байдужу, осоружну, за
землю цю, якою тільки й значу
і якою барвиться сльоза.

Х. 1968

* * *

Отак живу: як мавпа серед мавп
чолом прогрішним із тавром зажури
все б'юся об тверді камінні мури,
як їхній раб, як раб, як нищий раб.
Повз мене ходять мавпи чередою,
у них хода поважна, нешвидка.
Сказитись легше, аніж бути собою,
бо ж ні зубила, ані молотка.
О, Боже праведний, важка доука —
сліпорожденним розумом збагнуть:
ти в цьому світі — лиш кавалок муки,
отерплий і розріджений, мов ртуть.

Х. 1968

* * *

Справляю в лісі самоту.
Берези, у воді по горло,
мов риби тріпаються, чорно
в очах. І ластівка проворна
вгорі прокреслює мету.

Справляю в лісі самоту.

Гривасті сосни, як пантери,
спокійні в люті. Атмосфера
гріха — в причаєних печерах
ялин отіння — наче негри.
А попри стежку день потух.

Агу — агов! Блакитний світе!
лиш листя золоті привіти,
лиш вільхи шерехи на вітрі,
лиш карих лип смеркальні віти,
тут поночіти, там ще дніти.
І що я розпачем зову?

Не так живу? Не так расту?
І відкриваю світ — не так я?
Прокльони — навзаєм віддяки?
Ще не збагнув? Вони однакі.

Вода — як вурда переляку.

Справляю в лісі самоту.

Х. 1968

* * *

Вже котрий це до тебе лист —
не знаю.
Я пишу і пишу, не наважуся відіслати.
І лягають літери на папір,
мов сніг землю мережить,
щоб небо
проясніло до ранку.
Не боронь мені — чуєш? —
не боронь мені втіху таку —
зрідка писати листи,
розмовляти й радитися з тобою.
Повір — я не буду надокучати.

*

Нам не бачитись більше?
Я це чула: щось обірвалось,
так, як з канату
обривається альпініст —
головою вниз, у провалля,
я це чула (передчуваємо
завжди втрату),
так, як чують
наближення материнства.

*

У нас тепер провесна в селищі —
десь гавкає песик —

методично, немов коваль
маленьким молоточком вистукує,
проревів, пронісся, мов мотоцикл,
ревом підперезавши вулицю,
реактивний літак.
Півні, мов лезом
морозне повітря прорізують,
а від шахти чути гудіння
вентиляційних моторів.

*

Нині в лісі блукала,
наслухаючи світ,
і на стежці,
котрою колись ми з тобою бродили,
наслухала забуті звуки
твого голосу.
Там усе, як бувало,
тільки тебе . . . пробач —
ти уже спохмурнів? Не треба,
я більше ні слова. Пробач.

*

Весна йде несміливо.
У лісі ледь перші проліски
зойком вибухнули з-під снігу.
Ми тут часто збирали їх
разом.
Ти ще пам'ятаєш? Даруй.

*

Лише голубою стрічкою
накручувалась дорога,
повільно і важко

лягала, мов дріт
на плечі електромонтера.
Снувалися кроки,
соталась стеж́а нескінченна,
і все нескінченне
соталося ніби стеж́а.

*

З гармошкою хлопці пройшли,
горлаючи пісню веселу,
сьогодні — свято, й вони
трішечки напідпитку.
Пройшли — протягли за собою
пісню нескладну.

*

Навіть в́есни бувають печальні.
О повечір́ня потемо!
А стомлені люди —
мовчать і мовчать — самотні
спогадують.

*

Цілий день я сиділа в комісії виборчій,
пізнавала, як ти
любив пізнавати людей
по очах, по устах, підборіддю,
розрізняючи їх, мов курчат,
на тих, що вилуплені з яйця,
і тих,
котрим матерній панцир повік не розбити.

*

Я думала: свого ества
самотній ніколи не визнає.
Один — тільки частка себе,
засушене зерня.

*

А люди проходили,
зашкарубленими з холоду пальцями,
тримаючи обережно бюлетні,
і кидали в урну
і йшли, і зникали. І я
дивилася їм услід.

*

Тиха ніч, і місячно-місячно.
Ти, певне, й досі не спиш?
В такі ночі не можна спати,
гріх!

(Не бійся: для тебе є
денна покута).

*

Я вчора дістала збірку
Андрія Вознесенського,
читала і перечитувала
»Осінь у Сігулді«,
і думала: для розлуки
осені не чекають.
Чи ж є для розлуки строки? —
провесна і прощання.

*

Пригадалися роси ранні,
пісня Романова,
і тінями Елізіюму
стали спогади, як ножі,
неначе бреду босоніж
і ноги проколюю,
та немає стерні
і пісні нема Романа.

*

Ось і ранок
білий, як божевілля.
Я не знаю,
що робити з оцим листом.
Ти дозволь мені, рідний,
відіслати його.
Страшно вранці
з зорею рúки заломлювати.

IV. 1963

З ГІРКОТОЮ ...

Коли ти спробуєш себе перервати,
а я спробую перервати себе —
жодному з нас не вдасться
бути одночасно собою
і кимось іншим.

Як колоті рани, ми прагнемо вигоїтись.
Але рани були раніше нанесені!
То ж, зустрічаючись разом,
ми тільки гамуємо вічний біль.

Завжди пробуєм доростати до себе
(одвічний егоїзм людського серця!),
але ніхто не може подвоїтись.

Нас двоє.
Завше двоє.
(самітники,
запраглі кохання, як пластиря,
вінчаєм червоний гребінь плоті
дешевою міщурою з універмагу).

Перериватись ніхто не може з нас:
наш крик — безсилий.
Довго очікувана попереду,
минає молодість.

лишаючи тугу німого — за словом,
тугу каліки — за ампутованими кінцівками.

Коли нас облишає голодний біль,
ми, нахилиючись над собою,
прозріваемо в полисках
синю вічність.

VII. 1964

* * *

Даруйте радощі мої
і клопоти мої —
нещастя й радощі мої —
весняні ручаї.
Просвітле небо аж кипить,
просвітле — аж кипить.
Блажен, хто не навчився **жить**,
блажен, хто зна — **любить**.
О, кара земле, окрай гри,
бери мене, бери,
спасибі, що вгорі кипить
сонце — угорі!
Спасибі, що росте трава
і що душа жива,
і що біліє голова,
і кільчиться трава.
Спасибі, коли ти є ти,
що ти — це ти і ти,
що досить руку простягти —
і край, і грай, і ти.
І золота твоя габа —
на руті, на піску,
і на руках, і на губах,
і на моїм віку.
Пробудь же завжди молодим,
пробудь же молодим,
в святому літеплі води
ти сам стаєш святим.

І хай-но очі як вода
хай — як жива вода —
але ж бо й горе — не біда,
і горе не біда.

VI. 1969

НАКЛИКАННЯ ДОЩУ

Трипільських сонць шалена коловерть
волого ллеться у трипалі руки
богів поганських. Спелелі круки
розлітані круг ватрища пожертв.
Волів і коней на кострі димлять
патрошені гніді і круглі туші
і лопаються лунко, як гладущики,
обезголосені тіла закланні.
В гінких руках мовчазних рожаниць
високі чари, димом прокіптявілі.
І рветься зойк, високий до нестями,
тугими борлаками кобилиць.
Кружляє ватрище в рухливім колі чар,
простерті чари вкручуються в простір,
мов пасма дощові, долоні гострі
жіночою колишуться печаллю.
Сколінені мужі і ниці пахолки
німотні руки перед себе рвуть.
І неба молять і дощу зовуть,
окляклі круг багаття, ніби пакілля.
Чотири сонця відгорять вгорі,
чотирикрилий день відмайоріє.
Загрузнуть в ніч язичницькі бори.
Самі тіла жалобні бовваніють.

IV. 1965

* * *

Коли я один-однісінький
серед зелених снігів Приуралля,
коли в казармі порожньо
серед ліжок і пірамід,
коли я стовбичу на цьому
днювальному місточку
самотній — на обидві земні півкулі,
як холодна колодочка караульного ножа,

коли ти така далека-далека
така миттєва, потойбічна майже,
як спалах, вихоплений з ракетниці,
швидко згасаєш на спиртовому полум'ї
синюватого, майже непомітного
уральського морозу,

заклинаю, немов клинок!
Віддалена від мене на сімсот тридцять чотири дні,
на сімсот тридцять чотири »здрастуй«,
скажи, що ти мене любиш.

Тільки скажи »люблю«.
Одне-єдине, кругле, вологе со-
ковите, як плід біля вишневої кісточки,
червоне слово.

І я почую тебе.
І я радісно посміхнуся тобі,

нехай навіть засіпається мое підборіддя,
враз розм'якле,
як губи доброго притомленого коня.

Скажи — тільки одне слово!
Я нікому його не показуватиму.
Коли ж до казарми повернуть друзі —
я заховаю це слово аж під борлаком
і, нахиливши голову,
розглядатиму
набряклу колодочку
караульного ножа.

ПІД ДИКИМ СОНЦЕМ

Поприсідали верби у воді,
стоїть у березі дівчаток зграйка
і, видививши лози, миють ноги,
високо підіткавши спідниці.

Вода, нагріта сонцем вересневим,
вже не відстрашує. Несуться бистриною
розгонисті слов'янські байдаки,
і не докинути вінка — приб'ється
одраз до берега. Хоч кинь, хоч ні.

А байдаки солоні, як тарані,
пропечені смолою і вогнем
підступних греків, замордують хвилю
своїм жалким таранним кістяком.

Підвівся зашмарований козак,
дівчатам крикнув щось — та змила хвиля
і понесла луна козацьке слово
та річка швидко човен понесла.

Їм навздогін, як молоді берізки,
сподобані духмяним днем червневим
в Ярилів день, у сотню довгих ніг
біжать дівчатка. І мигтіють ноги,
і весла миготять. І круглі луни
мигтять над річкою. І миготять,
як ошелешене, більмисте око дня.

Лиш теплий, як зерно ячменю в тісті,
ледь-ледь відчутний у дівочім тілі
солодкий хміль ярилового меду
і терпкий дух нічної свидини.

Як відпливуть мужі — круглясті чари
благатимуть з простертими руками
Перуна — окропити грішну землю
прибивши порох по стежках кохань,

щоб переможцями вертали вої
і знов куниць в глухі ловили сільця,
щоб у бою не гнувся меч щербатий
і не ламався гострожалий спис,

щоб раювали тонкосніві верві
із полювань із золотого жита,
і добрим пивом, і солодким медом,
і черевом дозрілих рожаниць.

VII. 1965.

* * *

Утекти б од себе геть світ за-очі,
у небачене, нечуте, у немовлене,
де нема ані осмут, ні радощів,
де ніщо не збавлене, не здолане.
Жив би там — безоко і безсердо,
жив би так, як опадають вниз,
поріднившись із земною твердю,
до якої намертво приріс
поглядом і серцем і думками
(хто тебе такого віднайде?).
Нерухомий і крихкий, як камінь,
нерухомий і крихкий, як день,
що зотлів і вижарів і знов
котиться з мульткавого поранку.
Ти — Адам. Журба — твоя коханка,
а земне тяжіння — то любов.

XI. 1965

ВЕРШНИК

Керея слави лопотить на вітрі
і ріже виднокіл пегасів клус,
скорописного фіолету літери
гаптують неба золотий обрус.
На помежів'ї присмерку й світання
нахарапуджений на тисячу орбіт,
імчить румак, надколюючи лід
незайманого од віків мовчання.
О першого заїзду ліпота!
Спіши вперед, зухвалості ізгоє!
Ти не один. Вас щонайменше — двоє,
раз навпіл розпанахує мета.
Страшися поціляння. П р о м и н а н н я —
в о н о п і д н о с и т ь.

І звитяжний лет
не перепинить радісний поет
коротким успіхом і довгим длянням.
Тобі не одірватися од тіні
(в ній проминуле вигадало нас).
Та уникаючи старих поразк,
перед новими стати ми повинні.
Керея слави величаво шарпас.
Не озирайтесь! Вгніздившись у сідло,
не потурай, що стежку замело,
де почет друзів із обличчям гарпій.
А вискочиш на вивістря ножа,
де стогону ясне палахкотіння,
не забувай, що є велике вміння

пізнати, де провалля, де межа
між духом і зухвальством. Шлях правдивий —
витворює тебе великий Мус!
Хай увірветься десь пегасів клус —
ми канемо у вічність молодими.

12. 2. 1969

* * *

Вийду в ніч. Під соснами пройду,
промину завмерлу автостраду
і на тишу раптом набреду —
вклякни й згадуй.
Глухо в сні колотиться ставок,
ошалілі тріпаються сови,
і німує безголосий мрок,
і лютус розпач безголовий.
Ртуть. І ртуть. І тільки ртуть. І ртуть
совається, як вагітна жінка.
Стовбурами спогади ростуть,
і за ними ні греця не видно.
Стовбурами спогади ростуть,
бовваніє поніч ожередом,
відчайдушна самота і суть
відчайдушна — обернутись твердю.
Схарапудженим дивись більмом
понад крони, хмари, понад небо,
ти, перевантажений гріхом,
ніби ніж, в своїх застряглий ребрах,
світишся по краю води
ледве-ледь — по мерехтові втоми.
Власного — на окраї — знайди,
втраченого — в мерехті. Незлому
всповідайсь, давши на позір
злигоднями збирану непотріб.
Як німує трудно водовир!
Окраї — олив'яні і гострі!

Мертвий мій органе, лісу мій,
вилляте і вигускле стозвуччя,
чуєш, не безумій, ставе мій,
безуме, завжди: росте, як круча,
ніч. Ти нею весь опоночів.
Жально сяють божевільні зорі.
І летить орда смертельно-хорих
виплесків пекельних — кажанів.

Х. 1968

ПОТОКИ

Ти все така ж, а я віддаленів.
За мною — кучугурами — розлуки-
час самоврат . . .

(ще поповзом повзли
за тінню довженою, виростали
із самозмалення: німа рука
пограбілих тополь у надвечір'ї)

— великий гріх на серці я ношу

. . . розлуки рвав, як обривають жили
атланти териконів і тачок,
назбираного вугілля оклунки, —
щось рвало груди . . . (окраї землі —
тамтого світу в пекло провисання —
призналися відверто до душі).

Ти край. Ти крихта прагнень вікових —
»упасти — не розбитися«. Ти шпара
земного стогону: холоне світ,
і нам долоні юні снігом студить . . .

Ти все така ж. Ні смута, ні літа
не старіють тебе. Німа, як люстро —
колись відбився в нім твій вид миттевий,
вкарбовуючись в темряву навик,
ще — чайка однокрила, ще — зигзиця
і ще — як окоренок лихоліть.

Чи дружба сфер — і неба, і землі —
зоветься лихоліттям, я не знаю.
Та присмута і по розлуці їсть:
десь є там стіл, де матіря рука
осліплим болем тихо сновигає
вздовж по стільниці. Гірко. Я винюсь.

— великий гріх на серці я ношу

Ти — Мати (амфора твоєї гіркоти) —
далекий син, на роздоріжжі горнім
паде в траву, і вистигне трава
його трудним риданням хлібороба
(чуття ж землі — як виболілий сон
і призабутий).

О, пам'ятаєш ніч? Велику ніч?
І десь побіля нас уральська річка
та сосни (ті, що соснами зовуться),
та тиша (ледве врунами зійшла).
А пам'ятаєш? Так багато губим
за пам'яттю: колись переінакшить
з нас кожного. А треба пам'ятати?
А треба пам'ятати. Пам'ятай.
Палахкотів намет. Палахкотіли
в нас спомини, немов півні червоні,
а кедрові шишки, ще недозрілі,
не тріскали — чаділи на вогні.
І зорі в фіолетовому небі?
Ще ти казав: це колір божевілля
і судної доби. Немає суду,
та вже заходить щось. Немов на дощ.
Півнеба готіло в наші душі.
Земна півкуля брижилась од жару,
і півдуші ті спогади приспали,
і півсебе услід за сном пішло.

Що то було? Не знаю. Що то буде —
не відаю. Але не раз питаю
Розлучної, Далекої, Німої:
до тебе навіть миті вистає?
Тоді нащо літа? І мить навіщо
окрадлива: вганяє у дитинство,
неначе цвях у дошку гробову?

Ти мати. Тінь. І обернувшись тінню
самонародження, ввійшла у тінь,
і тінь запалюєш жданням своїм, і тінь
круті гамує голосіння. Тінь
підводиться. Гострішає. Чорніє.

... був час географічних відкриттів,
і день стелився, ніби самобранка:
коли благословлялося на світ
мені малому,
коли найперші кроки
проходячи, двоївся і троївсь,
сто сонць роїлось,
як джмелів лапятих,
і терлись зорі
крем'яхом сухим.
Долоні квітли,
пелюстками серця
довірливо розпізнавався край.
І читанкою,
пам'ятною й досі,
шахтарське тепле селище було.
Пригадую — мене веде за руку
щаслива мати. Повз двори провадить
де глухо падають, заповнюючи тишу,
червоні яблука (їх звали циганками).
Чого мені червоні дарували
в дитинстві завжди? Щоб я відчував,

чим пахне і земля і людська кров?
Так само пахли соняшники пізні.
І бджоли пахли так. І сльози — так.
За цілу ніч
склепить несила очі.
І цілу ніч
мовчазна простоїть
при узголів'ї привидам скорботним
і на чоло гарячу покладе
натруджену правицю,
щоб не заснув,
щоби не міг заснути,
а вдосвіта зникає.

А за стіною плач дитини, а хтось регоче за стіною.
Куди піти? Куди подіти своє безсоння? За стіною,
як дві гримаси, вбиті в стіну, як два крила
на райські дні
і плач, і регіт за стіною, і плач, регіт і мені.

Від рання дощ. Від сну, від ночі,
від узголів'я — дощ і дощ.
Ридання шиб і ринв. А хоч —
ридання матері пророче.
І розпросторених світань
сумна імла підводить крила
обвислі. А звести несила,
а заборони темну грань
переступити безборонно —
то понадмірний, смертний гріх.
Непам'яті лапятий сніг
спішить і пішо і комонно.

Колись обридне вічна веремія
і схочеться до сну. Аби не гибіть,
не виждати черги сподіванням.

Зізнайся: переможений — це ти.
Пригадуєш? — так ясно починалось,
важке подзвіння билось об піддашшя,
соломою ушите. Верби ридма
благочестиво гнулися до ставу,
і день крутивсь і терпко пах, неначе
ще надзелень розтовчений горіх.
Отак дитинство в жилах трепетало.
Тугі котились дзвони, як морелі,
а ти смичком вимахував зухвало,
немов спудей, що полишивши бурсу,
граматику на мандри помінив.

О Господи! Так ясно починалось!

Дороги валували, як собаки,
на плесах пісні зайчики скакали,
а ти білів трикутником надії,
корабликом, загубленим між хвиль.
Сто сонць ув очі йшло. Сто птиць **летючих**
над літеплом ставка. Горіли сосни
чорнясто-жовтим мерехтом. Калина
біліла так і бігла так од плоту,
що ледь побачиш — зашпори зайдуть.
І так тобі нещастя бракувало.
Ти звав його. Ти думав — молодий
упораєшся. Бо могутня шия
кріпацького поріддя не зігнеться
аби там що. Пригадуєш? — Було.
Тепер минуло все. Відбігло серця,
мов спаленої хати відбігають
пси найвірніші. Й ти за всім минувся.
А втечі посвисти — натомість крил.

(Наївний хлопче! Вікове страждання —
такий пекельний німб, що душі палить.

Збагни — і вмри. Безсилістю своєю,
розп'яттям чи зненавиддю — помри.)
Тепер набридло все. Немає стерпу.
Десятою дорогою обходить
тебе життя. Полишений в обозі
себе — колишнього, сиди і жди:
десь, може, промайне, мов тінь утекла,
ти — справжній. Це лишилося одне.
Умерти. Так. Щоб більше не стогнати,
не мучитись, не проклинати долі,
не ображаючи життя. Пізнай,
що чесність смерти — то жива чеснота,
що вмер — і закінчилося. Двобій
ти не програв. Ти вибув, бо не зміг
миритися, коли краплена карта
пішла до гри. Коли ножа у спину
стромляє супротивник. Коли він
на посміхи бере твоє лицарство
і каже: ти ніщо. Не всемогутній,
а всепокірний перед диким звіром,
ім'я якому — Правда і любов.
— То ти з любов'ю бився?
— Так з любов'ю.
— І правду поневажував?
— І так.
— Хоч палить тебе гріх?
— Не гріх, а гнів.
— На кого гнів? На мене теж?
— На тебе.

Скажи, пощо мені подарував
цей світ, якому я заприсягався
служить до скону? Нащо передрік
ці болі самозречення в хвилину,
коли я вже самим собою став?
Це все гевонські кпини! І невже
для того, щоб мої забравши сили,

обранити зневірою, котрої
не пережити? Все своє життя
я дав тобі. Ти ж повернув його
супроти мене. Бо за смерть — життя
стає на цьому світі. Як я жив,
питаш? Краєм, скраєчку, на жебрах,
лиш прориваючись крізь ґрати заборон
(світ білий — заборонений!) Прожити
на всіх кінцівках, ба й рудиментарних, —
то попри волю. Більше — про інстинкт.

Так жив, як дякував. Вимолював. Просив.
А дякував за те, що народився,
що маю очі — бачити, що слух
епохою дарований, що серце
не билося б, коли б не двадцять літ,
перед тобою збіглих . . . Аж і гірко!

— великий гріх на серці я ношу

Таж від народження берем
правічний гріх собі на душу:
його покутувати змушені,
його ми вистраждати ревне
повинні — спогадами, сном
(що вчинить вічний недоросток,
як щось блукає під вікном,
страхає великоднім постом?)
Всі прогріхи минулих душ,
напевне, ще від неоліту
ввійшли у серце, оповите
гріхотністю. Його не руш,
його не руш, бо протече,
печерними дмухне димами,
котрі збиралися віками,
туманячи твоїх очей

голодні пройми. Від народжень
нам кожному душа болить
за тим, що досі ніби спить,
а нишком навчає; врочить,
наказує: і мста, і мста —
за довгу німоту розплата!
(І в кожному готує ката,
так, ніби помста — це мета).
Ми від народження берем
правічний гріх. І день проворний,
заледве крила розпросторить,
вже видається тягарем.
(Колись лихий тебе поплутав,
узяв за друга, мов наймив).
Обмежень кригою окутий,
ти між бажаннями зблудив.
І хай нова доба гряде —
в ній мезозою темні душі . . .
Старі гріхи епоха душить,
і людство душиться, в Едем
даремно прагнучи . . .

1968

КОСТОМАРОВ У САРАТОВІ

(цикл)

*Але що ж робити
живій душі у цій державі смерті?*
В. М и с и к

I

За роком рік росте твоя тюрма,
за роком рік підмур'я в землю грузне,
і за твоїм жалінням заскорузлим
за безголів'ям — просвітку нема.

Живеш — і жди. Народжуйся — і жди.
Жди — перед сконом. Жди — у домовині.
Не назираєш — літа збігають згінні
без цятки неба й кухлика води.

Ти весь — на бережечку самоти,
присмоктаний до туги, ніби равлик,
від вибухлої злості занепалий,
не можеш межі болю досягти.

А світ весь витих, витух, відпалав,
не вгамувавши вікової спраги.
Він висмоктав із тебе всю одвагу,
лишив напризволяще і прокляв.

II

Живі — у домовині. Мертві — ні,
хоча тюремним муром всіх притисло.

Прадавні роки, місяці і числа
перебирають у живій труні.

Сомнамбулами бродять щонаймертві.
І так їм хочеться межі чужих кісток
свій непомітний віднайти куток,
щоб там боялись смерті.

III

Світ — тільки свист мигтучий. І провалля —
немов бездонне. Долі — не збагнеш.
Бездомний, хоч — то вжалюйся до жалю
(а жаль, немов провалля, теж — без меж).

Час опада. За час не зачепитись.
Руками не вчепитись, мов за дріт.
О Боже, винеси! Руки обидві,
немов вітряк, з зорі і до зорі
блукають, шастають — ані тобі рятунку,
ані тобі розрадоньки. Самі!
І самоти згорьовані дарунки —
рожеві панти досвітку з пільми.

Світанок — свист мигтучий.

IV

Задумалася свічка —
повечоровий спаш.
Розрада невеличка —
і голова в руках.

Розіп'ятий на рами
сосновому хресті,
звіряєш самоті
днедавні тарарами.

Загублений між днів,
не спам'ятаюсь досі.
Під вибухами сосон —
мов на морському дні.

Важкі обвали літ
і пам'яті провали.
Але ж і дні настали —
оцей вселенський гніт.

Мій Боже, білий світ —
це біле божевілля —
не варт твого зусилля,
то й бідкатися встид.

V

Але хто поверне
руки, рухи, радощі **нам?**
Але хто уперто
вік рубатиме хащі?

Але хто навикне
жити, серце ївши своє?
Де ті недоріки,
кому пам'ять спати дає?

Жив чи ні — намарне.
Все намарне — чи жив, чи ні.
Годі, незугарний!
Доста. Збавив літа бучні.

Не оплакуй втрати
днів, бідною видублених.
За життя — розплата:
лізь до могил до виблих.

Вже, причинний,
у покорі перепочинь.
Долі — згінні,
наче дні. І намарне — чиниш.

Що чуже — то наше.
А що наше — нам же й чуже.
Наша доля вража
нас доріже — нашим ножем.

Марні епітим'ї,
не врятує великий піст.
Дотліває з димом
край оспалих синів-лакиз.

Мало йому горя —
ще ховається в сповитки.
Нині — вчора
і раніше за всі віки.

Та й діяння марні.
Суєта суєт і мана.
Бродять біди в парі
(що ж бо за біда за одна?)

Причинивши двері,
колінкою: Отче Ти наш!
Таж ніхто не верне
руки, рухи, радощі нам?!

VI

Не побиваюсь за минулим,
побитим шашіллю зневір.
Високі думи промайнули,

в потаймиру — водовир
стражденних літ. Нехай. Не плачу.
Не побиваюсь. Задарма.
Усе, чим жив, сьогодні трачу.
Все рвуть руками обома.

Але ж чи все? Не все. Йй-богу.
І гріх казати: все чисто рвуть!
Навічним радості облогом,
обніжком щастя, там де ймуть
малої віри на безвір'ї,
малої ласки серед зла,
квадрат — чотири на чотири —
і окрай чорного стола.

Якраз навпроти, на ослоні
сидить нужденна удова,
і на змозолених долонях —
солоні сльози, як жорства.
І так провадить: зглянься, **Сину**,
руками горе розведи,
бо як не стане України,
тоді не стане і біди.
І в щасті нелюдів пощербне
її державний меч і гнів.
І горе зітреться на мерву.
І відбіжить її синів
невірних потовч-потороччя.
За першим громом — відбіжить.
Хто ж їй води подати захоче?
Закриє очі хто — скажи?

Єси ти сам — з собою врівень,
один на сотні поколінь
високим гнівом богорівен,
хай, може, не ріка, а рінь,
важка занадто. Крик стоустий,

молінь столобих ти рука.
Ступай — майбутньому назустріч,
і хай хода твоя легка
легкою буде. І не треба
жалких жалінь. І — задарма.

Тюрма не доросте до неба:
ще землю їстиме тюрма.

VII

Незграбно ворон кружеля.
Незграбно кружеляють сосни.
І кружеляє безголоса
осіння крижана земля.

Галактик зірна круговерть
спіраллю простаного болю
значить одвічну людську долю,
снігами вповнену вщерть.

Саме кружляння вікове!
.....
... папір, перо і філіжанка.
А свічка тріпотить світанком,
котрий наш правнук днем назве.

1965-67

* * *

Минає час моїх дитячих вір.
І я себе з тим часом проминаю.
І вже не віднайдуся. І вже не знаю,
А чи впізнав би на човні новім

Свій давній берег. Ні, напевно, ні.
Бо сам собі, відринутий від болю,
Пливу за днем, за часом, за собою
В новому необжитому човні.

Ні небожителі, ні жебоніння трав,
Ні перехлюпи хвиль — ніщо не скаже
Тобі про повертання. Не розв'яже
Твого питання: годі чи пора . . .

Ти сам пливеш, відринутий від себе.
І лиш за гребнем прозираєш гребінь.

1964

ДРУГА ЧАСТИНА

* * *

Добрий день, мій рядок кароокий,
побратиме моїх безсонь!
Зупини її, мить високу,
для моїх молитовних долонь.

Сивий голубе, біль мій зичений,
вечоровий і пелехатий,
більше чутий, аніж помічений,
більше мічений, ніж крилатий.

Слово, слово, — достиглий смут мій!
Набираючи висоту,
порятуй од важкої скрути
і од радості порятуй,

поки, круглі, цвітуть долоні,
поки з серця ростуть пелюстки,
поки думи, як дзвони довгі,
і як дзвони, круглі такі,

ти любов'ю мене, наче амфору,
доливай, довіряй добру.
За розквітлу купальську папороть
я пером і горбом віддарю.

IV. 1966

СПОКІЙ

Люблю дозвілля степове безкрає,
могутні м'язи рідної землі,
і запах чебрецю, і жайворонів крик,
і ластівок тривогу.

Німує древній сум в важкій ріллі,
і тракторист у довгій самотині
звіряє в пісні, простій і легкій,
свою любов, котрої він, напевне,
ніяк не може звирити коханій.

Десь коник, заховавшись у траву,
бездумно сюркотить собі помалу
і заколисує пожовклий степ
нехитрим співом.

Межею ж, креслячи невтомною рукою
якісь невідомі письмена,
прошкує осінь. Хмара супокійна
на неї задивилася згори.

Х. 1968

ШЛЯХ ГРІШНОГО ДО РАЮ

Заким пролізеш у голки вушко —
обдерешся, як пес в шелюгах.
Все побільше — лишасш із одягом,
все поменше — з собою.

На тім боці, вузькім, мов шнара,
ніби цвинтар обпатраних душ.
На тім боці — стільки всякої **всячини**,
а ти, як бубон, голісінький.

Підв'язали в раю нитками
сороміцьке тіло твоє.
Набігає брижами обурення,
жаль брижиться.

На цім боці стасш, мов матінка
народила, випрямила до губ.
На цім боці — все на одну мірку.
Все — плазує.

V. 1964

* * *

Ліс випустив мене з своїх обіймів,
степа́м віддавши лагідно. Пішов
глибоким снігом. Ні доріг, ні стежки —
все поновила, сплутавши, зима.

І як тут зможеш вибитись на шлях,
коли ти сам, мов дерево, котрому
верхів'я зрізане. Коли тобі
якийсь неспокій душу облягає,
ще й примітає віхола сліди!

Іти б і йти — до паморочі. Доки
десь не впадеш, простерши уперед
отерплі руки. Я тебе шукав,
посестро-зраднице, ворожко Зимо!

31. 12. 1961

* * *

Не відволодати душі —
біль груди переріс.
Єдине: хочеш задушиш
чи — головою вниз.
Один! Один! Як я один,
один — на цілий світ!!!
І усамітнених годин
цей опівнічний лід.
Як сонце посмерку пече!
Як приском обдас!
І так повільно час тече,
і так — життя твоя.
Ой жаль стоїть по всіх кутках,
ой фіолетний жаль,
і трясця садить гопака
і вурдиться печаль.
Вже не знайтись межі поразк,
хоч сто мене — в мені,
коли у грудях — сто відраз
і кожна з них — до днів,
котрі прожив, припавши ниць
до болю. Ридма — ріс
(так хмара плаче — горілиць
і так — чумацький віз).
Сни самознищення і сни,
де тільки самолють.
Смертельно хорі кажани
об архітрави б'ють.

Затята, проклята мовчить
відьомська довга ніч.

Лишень під ранок прокричить
пільмою п'яний сич,
неповна розуму.

Х. 1965

* * *

Не можу я без посмішки Івана
оцю сльотаву зиму пережити.
В проваллях ночі, коли Київ спить,
а друга десь обстрілюють старанно,
склепить очей не можу ні на мить,
він як зоря проміниться з туману,
але мовчить, мовчить, мовчить, мовчить.

Ні словом не озветься. Ані пари
із уст. Вусате сонечко мос!
Несуть тобі три царіє со дари
скапарене озлоблення своє.

Іваночку! Ти чуєш, доброокий?
Їй-бо не знаю, що я зле зробив.
Чого ж бо й досі твій поріг високий
ані відчув, ані переступив.

Прости мені недільний мій Хрещатик,
що сівши сидьма ці котли топлю
в оглухлій кочегарці. Що терплю,
коли вже ні терпіти, ні мовчати
не можу, що читаючи люблю
твоїх Орхана, Незвала і Данте,
в дев'яте коло прагнути стремлю.

Мое ж досє, велике, як майбутнє,
напевне, пропустив котрийсь із трутнів.

Із тих, що білий світ мені окрали,
окравши край, окрали спокій мій,
лишивши гнів ропавий і кривавий
і право — надриватися в ярмі.

Сидять по шпарах всі мужі хоробрі,
всі правдолюбів, чорт би вас побрав.
Чи людська добрість — тільки доти добрість,
поки без сил, без мужності, без прав
запомогти, зарадити, вступитись,
стражденого в нещасті прихистить
і зважитись боротися, щоб жити,
і зважитись померти, аби жить?

Коли тебе, коханий, покарають —
куди втечу від сорому й ганьби?
Тоді прости, прощай, проклятий краю,
вітчизно боягузів і убивць.

5-6. 12. 1965

* * *

Звіром вити, горілку пити — і не чаркою, поставцем,
і добі підставляти спите вірнопідданого лице,
і не рюмсати на поріддя, коли твій гайдамацький рід
ріжуть линвами на обіддя кілька сот божевільних літ,
і не бештати, пане-брате, а триматися на землі!
Нею б до печінок пропахнути, в ґрунт вгрузаючи по коліна.
А щоб звикнути — остудити, закропити у крик, у кров,
заперіщить вишневим віттям віком викрадену любов.
І з ордою під дикі галаси прорешечуватись гробами,
раз жене нас ненатля сказу по роках, по віках, по горбах!

IV. 1964

* * *

Даждь нам, Боже, днесь! Не треба завтра —
даждь нам днесь, мій Боже! Даждь нам днесь!
Догорять українські ватри,
догоряє український весь
край. Моя дорога догоряє,
спрагою жолобиться душа.
Як Господь нас оком поминає,
тоді, болю, грай без кунтуша!

III. 1969

ОСТАННІЙ ЛИСТ ДОВЖЕНКА

Прозаїки, поети, патріоти!
Давно опазурились солов'ї,
одзьобились на нашій Україні.
А як не чути їх? Немає сил.
Столичний гамір заважкий мені.
І хочу вже на затишок, і, може,
на спокій хочеться на придеснянський,
і хочеться на мій селянський край.
Пустіть мене до себе. Поможіть
мені востанне розстроюдить рану,
побачити Дніпро, води востаннє
у пригірці із криниці зачерпнуть.
Нехай гризуть дніпрові гострі кручі
моє зболіле серце. Хай гудуть
чернігівські просмолені ліси.
Пустіть мене в просмолене дитинство.
Бо кожна ніч порипують бори
і ладаном мені живиця пахне
і дерева, як тіні предковичні,
мене до себе кличуть і зовуть.
Пустіть мене у молодість мою.
Пустіть поглянути. Пустіть хоч краєм,
хоч крихіткою ока ухопить
прогірклу землю. Звіхолили сні
мій день і ніч мою й життя прожитє.
Пустіть мене до мене. Поможіть
ввібрать в голодні очі край полинний
і заховать на смерть. Пустіть мене —
прозаїки, поети, патріоти.

VI. 1964

* * *

Порожні мчать автомобілі —
ні водія, ані керма,
ані душі в порожнім тілі —
ні в тобі власної! — нема.

Дороги в'юняться ляжливо,
сховавши голови в хвости,
їх затискає перспектива
і б'є пропасниця мети.

Куди біжиш, рабине руху?
Куди стремиш, стофарий сказ?
Куди простер захланну руку
безбожникові богомаз?

Немов з пожеж, з аеродромів
залізні янголи летять,
а він кошлатить сиві брови
і гне в Христа і в Богомать.

VI. 1968

* * *

Сто років, як сконала Січ.
Сибір. І соловецькі келії,
і глупа облягає ніч
пекельний край і крик пекельний.

Сто років мучених надій,
і сподівань, і вір, і крові
синів, що за любов тавровані,
сто серць, як сто палахкотінь.

Та виростають з личаків,
із шаравар, з курної хати
раби зростають до синів
своєї України-матері.

Ти вже не згинеш, ти двожилава,
земля, рабована віками,
і не скарать тебе душителям
сибірами і соловками.

Ти ще виболюєшся болем,
ти ще роздерга на шматки,
та вже, крута і непокірна,
ти випросталася для волі,

ти гнівом виросла. Тепер
не матимеш од нього спокою,
йому ж рости й рости, допоки
не упадуть тюремні двері.

І радісним буремним громом
спадають з неба блискавиці,
Тарасові провісні птиці —
слова шугають над Дніпром.

VI. 1963

* * *

Жебонить жабуринням пойнята вода,
і охльостує вересень серце схміліле.
Розкошує на пагорбі зморене тіло,
а нагрівся — і досить. І в воду — гайда.

Замість весел — багор, закоцюрблений гак,
пліт — тобі за човна, хліба шмат — за сніданок,
а як вершу поставиш і вловиш линя,
а як любку спізнаєш і згаєш поранок,

то, нівроку, жируєш тоді, як прем'єр,
хай і душу намучив собі потаймиру,
хай і руки обшмугляв, до крові роздер
о́б багор, і об пліт, і об любку об щиру.

Жабуриння — і край. Жабуриння — і **квит**.
Жабуриння — і де його в бісовій мамі
хоч на мить відкотити кальні рукави
і забуть кочегарку, і багра, і гамір.

Гордовито горить фіолетовий жар.
А по синьому — смерк. По вогню — фіолети.
Не забувся тобі з кондаками тропар?
А збагнув тепер — хто ти і що ти і де ти?

Жебонить жабуринням пойнята вода,
і охльостує вересень серце схміліле.
Хай — но топку закидаєш — буде призвілля,
хай — но шибєр закриєш — і буде біда.

ІХ. 1965

* * *

Скільки в небі шамотіння снігопаду!
Снігопаду шамотіння скільки в небі!
В високості необлі-
таній кружляє проміж ві-
ттями єдине шамоті-
ння безбережне.

Скільки в небі голубого снігопаду!
Олив'яного!
Оглухлого!
Тепер
тільки сніг і сніг
і небо
геть до чортиків прочорнене.
Ні витерпу немає,
ні розради.
Снігопаду!
Шамотіння!
Безтелесих
слів!
Нічного шепотіння
зір!
Задивився в вись — і падаєш.
І не допався — падаєш.
Ледь-ледь зіп'явся — падаєш.
В небі зеленню і всте-
лено, і зимно!

II. 1965

РОЗМОВА

Він дивився на мене. Умовляв.
Переконував вибалушеними очима.
Такі мама часом галушки варить,
Коли дуже вже їстоньки.

Він соромив мене. Присоромлював.
Погрожував. А коли досолити часом
Галушки, то вони
Ніби й солодші.

Він починав лаятись. По ефрейторськи.
Він пробував ставити під козирок.
Вище козирка вистрибнути.
А я ложкою виловлював останню
Галушку з миски.

Він зайшовся кашлем. Почав синіти.
Шия стала, як спина вишмагана.
Мама б останнього індика зарізала:
Їж тільки, сухоребрий.

IV. 1965

ДУМА СКОВОРОДИ

Блакитний світ — як блекота.
Блакитний світ — звечірнів.
З тобою ж — тільки той і та,
і тільки те, що вірне.
Чи йми їм віри чи не йми —
вони живуть, як п'ють.
Живуть сами і ждуть сами,
сами себе кують.
А все те — хто ти, що ти сам,
а все те — ким би стати? —
Однаково: філософом
чи й до отари пастирем.
Однаковісінько. Пусте.
Живеш — і жий. І доста.
Коли ти сам собі ростеш,
і сам себе не просиш.
Бо є і зорі угорі,
і небо є вечірне.
І є поріг, низький, як гріх,
тобі єдино вірний.

1964

* * *

Балухаті мистецтвознавці!
Вам незручно в цивільному одязі,
вам дуже незручно,
коли шиї не душить кітель,
коли ноги не чують провалля
діагоналевих галіфё.

Балухаті мистецтвознавці!
Вам даремно іспитувати мене:
я знаю всі ходячі цитати
з патентованих клясиків,
я недвозначно вирішую
головне філософське питання:
спочатку була матерія,
а потім . . .

Що потім? — ви ж не питатимете!
А потім була свідомість
балухатих мистецтвознавців,
а потім були кітелі,
діагоналеві галіфё,
одне слово — матерія вічна
тільки з діагоналю.
Більше ніж Марксові
я вірю в ваші чоботи хромові.
То який же я в біса
неблагонадійний?

Х. 1965

МОЛОДИЙ ГЕТЕ

Мишастий морок виповзав з кімнати
двадцятилітнім хлюпотом. Чорнів
важкий ослін. У вікнах всевіт сліп.
Гойдався в шклянці шпатовий мускатель.
І стіл прямів. І штори край вікна
шамріли з вітром. Об ботфорти терлись.
І мерва душ, ночами перетерта,
нестерпно ліловіла, ніби кнастер.
Мольберт молився. Спрагле полотно
стікало тінню по рудій долівці.
І розпливались кола, очі сліпли
над гусячим пером.

Уже вино
не покріпляє. Зкужмлена душа,
мов мотовило, обростає згадками,
в шезлонгу западає на лопатки
і по кімнаті — безтелесо шастає.
Легкою плямою світліє день,
вже клавесин шаріє перломутром.
І контрабандою світання йде,
мов перломутр, холодне й каламутне.
Зійшла під трави ніч. І на стіні
гранчаста заряділа порцеляна
і хлюпнуло вино у кристалі,
папір, і лікті, і шляфрок — заплямлені.
Ніч недописана і недопита,
але неспитий ранок майорить.
Він вирвався, мов кінь несамовитий,

віщуючи сухокопиту хіть
до махового степу — на вітрах
і — на вітрах — лісів, що ходять ходором...
Де на вітрах — дівочий переляк
од поцілунку і терпкого глоду.
Иди ж — любись, кохайся, шаленій,
впивайся голубим, зеленим, зельним
і уклонися Матері доземно
за чорні ночі і червоні дні.
Провільглий ранок іволгу збудив,
і солов'ї проміння проволожили.
Иди — мужній і сам себе помножуй
у ранній радості і радісній біді.
Иди — щоб серце висвітлить з ночей
у майовому полі на безмежжі.
І не барись — ти завше вічний дєрвіш
з сомнамбулічним спалахом очей.
Тож проривайся — в поле, до води,
до гір, до зір, до молодого сміху.
Тож проривайся — крізь людську зловтіху,
передсуди, і осуди, й суди.
Нехай тобі замає більший світ
і більша ніч замає над світами,
та випроставши руки, у нестями
ти проривайсь:

— Привіт тобі, привіт,
о зельна Земле!

III. 1965

* * *

Тонкостанна тополе!
Ти мечем видаєшся лиш здалека.
Ти не меч.
Ти лиш сум.
Ти у горлі гамований крик.
Над тобою гудуть,
мов провісниці, грози віддавна,
ти ж гойдаєшся тужно
і тужиш навколо моріг.

О журлива тополе!
Скільки літ ти тужила й квила!
Ти, мов чайка, кигичеш
при битій дорозі сама.
Ти високе прощання.
Ти віками доземно хилилась,
як синів проводжала
і ждала, од горя німа.

А сини у світи
йдуть і йдуть. І назад не вертають.
Все життя тобі їх
виглядять в самотині своїй.
Коли прийдуть — зустрінь.
А не прийдуть — то де вже подінешся?
Та повік назирай
з шкарубкою сльозою між вій.

V. 1964

БІЛЯ ПІРСЬКОГО ВОГНИЩА

Як запалить тебе, багаття,
у чорний день? У чорну ніч?
Як тишу притулить до віч
і ждати, ждати, ждати й кланятись,
клонитись ранкові, що йде
під божеволіючим сонцем,
і кликати день, котрий бреде
у клетоті й клятьбі?

І потім —

як бути паленим крильми
багаття біло-голубого,
не в силі вибухнуть грудьми,
не в силі бути з вічним боргом
перед очима і чолом,
перед світанням, днем і вечором?
Чом я не випростаюсь? Чом
свої не випростаю плечі,
не випростаю рук своїх,
не випростаю дум? Громами б,
накликати на душу гріх,
і блиском перетнуть дамаскним
свої жалі, як ковилі,
жаління довгі, ніби жала!
Чи я діжду коли поліття
для зголоднілого бажання?
Як вибухнути, щоб горіть?
Як прохопитись чорнокриллям
під сонцем божевільно-білим?
Як бути? Як знебуть? Як жить?

ХІ. 1963

* * *

Який це час?
Невідомо — який це час.
Над головою —
світлий гар віражів
реактивних пілотів,
унизу —
розмахує прищербленою шаблюкою
іграшковий Микола Щорс.
Старий подагрик
із шрамованим навпіл носом
несе шахівницю
загорнену, ніби фотопапір,
у чорну обгортку.
На сусідній лавці
примостився
скромний мистецтвознавець
і пильно вглядається
в червону обкладинку
щойно придбаного
Янніса Ріцоса.
Біля музею Леніна
тренуються піонери.
З досадою
кривиться кінооператор:
ніяк не впіймає ув об'єктив
півтори хвилини
їхньої натренованої радості.
А біля мене

сидить хлопчина,
вимережуючи в записничку
патріотичні вірші.
Він дуже серйозний,
він надзвичайно серйозний!
Атож — він складає оду
Рідній КПРС.
Втім, найбільше його цікавить
кінооператор:
от би написати тому на лобі
оптимістичного катрена!
Тільки треба думати про високе,
і хлопець задирає голову
туди, де на самім вершечку тополі
кряче ворона.

VII. 1965

* * *

Олексі Булизі

Цупких не роздереш обійм —
обложно став твій день недільний
і закурів, як дощ, як димний,
як вільглий смерк, як крик — добі.
Чоло холодне і голодне,
велике око, прямо в суть
націлені, перенесуть
тебе — до голої безодні,
а друзі руки вознесуть,
мов голосіння. Ніби спазма —
грудних розлук тремка пора.
Весніє світ, упавши плазом,
коли поетів косить рак
та біль, гіркіший за підозри,
чорніший за пролами ґрат.
Так заломитись — горлом гострим,
так йти — до смертного одра
прирідненим. Аби смертельно,
голіруч грузнути в пітьму.
Кому звірятимеш, кому —
смеркальний день і морок денний,
набряклий полисками тиш?
Єдина правда — засторога:
Від самоти — до німоти,
бо дальня до мети дорога.

Квадратний біль. Крутий округ
жалоби.
Прощавай же!
Поети, наче совість, мнуть,
а білий світ — він тільки майже
і світ, і білий.

III. 1966

* * *

Йдуть три циганки розцяцьковані,
три грації і три покори,
вистукують по бруку кованими
підборами.

Вони ходили на село,
що ген у вибалку міліє,
на людську долю ворожили,
на те, що буде й що було.
А що було — великі напасті
негоди, ночі без свічок,
і кожен день — ворожі напади,
а те що є? — про те мовчок.

А буде, люди, дивне-диво —
дадуть і хліба і до хліба
і сього року, і на той рік.

Їй-богу, вам не знати горя.

Здасте державі — і собі
що-небудь лишиться.

Он кукурудза на стеблі —
така хоч вішайся.

Циганки вміють ворожити,
їм ланки не копать, не дніти
у полі, вміють так прожити —
без трудоднів.

Циганки щедрі на слова,
казати — ціпом не махати.
За красне слово красну плату
чи збіжжям чи грішми давай.

Ідуть звеселені, підпилі,
мов веслами, правують співами
і співом держаться. Мабуть,
от тільки стихнуть — і впадуть.
А села навznak. Впали села,
а три циганки розвеселені
співають: буде, люде, в вас
і мамалига й кислий квас.

Х. 1963

* * *

У Мар'їнці стоять кукурудзи.
На пні холонуть. На холоднім вітрі.
В нас хліба шмат. І молоко в півлітрі,
у господині на обід позичені.
Оце доб'єм просіку заступами
і скидаєм на купу штурпаки,
і — гайда! Подаруємо на пам'ять
колгоспові свій заступ, тормозки,
ще й облігації і трудодні — на пам'ять,
і ще на пам'ять — трирічні борги,
і хай добавлять чи нехай відбавлять —
не буде тут моєї і ноги.
Піду на шахту. Повезуть — поїду.
Хіба й за ґратами такі ж кукурудзи?
Бо тут собі і на штани не вигадаю,
в цім добровільнім допрі-барлозі.

ХІІ. 1963

* * *

Тисячолітньому Києву
закортіло омолодитися.
Раптом Київ відчув готелі,
електрички, тролейбуси, поїзди,
міст Патона
і незграбні будинки Хрещатика.
Шершавий асфальт
Київ лизнув
своїм язиком язичницьким —
і схили Зеленого театру
почали проростати куницями,
віверицями, буй-турами,
зареготала, розганяючи Дніпрові хвилі,
поганська Ярилова голова.

Київ астматично закашлявся.
Протягами метро
електропоїзди задеренчали злякано,
бо кільканадцять шарів ґрунту,
білого од людських кісток,
кінських черепів,
сивого попелу ритуальних крад,
набрижилися, як шерсть
на шиї розгніваного бика.

Київ натужився і затих:
де його в бісовій мамі
підняти оце збіговисько

новобудов, проспектів, магістралей
і високі черева
нерозроджених земляків своїх?

А побила б тебе сила Божа,
вилаявся язичницький Київ.
Але побачив зграйку піонерів
і, присоромлений, нахилив голову.
Сховався — і нічичирк.

IV. 1965

* * *

Море —
чорна грудка печалі,
душа Мефістофеля
наодинці.
Терпне рояль
під пальчиками дівочими,
і в воду
падає з кручі земля.
Шерхлі трави
вологі пасажі ловлять,
і стогін стихії
туманом важким облягло.

*

Гусне вечір сурою корана,
і в яру струмка гортанний звук.
Скільки правди в горлі, стільки мук —
не переповісти і до рання.

*

Тоскний тріск у порожнім лісі,
і пташиний колючий свист.
Падолист.
Де ж метелику сісти?

1963

ВАРІАЦІЯ

Незграбно ворон кружеля,
незграбно кружеляють сосни,
і кружеляє безголоса
осіння крижана земля.
Промерзлий крик гаптує пні,
в пониззі — сніжні кучугури —
як грудка виснажених снів,
білясто-білих од зажури.
Тріпоче небо голубом
в кущистім лісовім надбрів'ї...
А шляхом шастали сузір'я,
і на вибоях ув обіймах
стенались, клацали очима
і гасли, і горіли днем,
чамріли од димів водневих
і навмання шугали в шир.
Шалений. Грозовий. Безокий.
Давились коміром вітри,
і світ Мойсеевим пророкам
світив купини на горі,
на чорній, вигорілій, згореній,
на спалій рані. Гоготів
просічним світлим коридором,
кажан на досвіток летів.
І кружеляв зболілий ліс,
торкався іклами кажанних
колючих крил. Він так бажав
сповити лет під жухле листя.

ІХ. 1964

ЗИМОВІ ДЕРЕВА

Згорнули руки — не викричатись
(як викричатись — без рук?).
Засніженим віттям витишитись
тополі і не беруться.
Спочили ясні, мов свічі,
холодом, як вогнем,
применшені і порідшалі
з грудневим недобрим днем.
Спочили до дна у роздумах,
наповнені, наче амфори,
піщаним повітрям морозним
української Африки.
З них кожна за розпач вища,
як герметична ніч,
цурупалком нервів свище
крізь праліси протиріч.
І лячно, немов антена,
ловить радарною кроною
візерунчастий день,
гаптований криком вороновим,
гаптований дзвоном трамваїв,
гострим сміхом дітей
і круглим міліцейським бісером
на розі Хрещатика.

ХІІ. 1964

* * *

Те, що було тобою, стало сном.
Вже й сон розтав, як крига в чорній хвилі.
Минулося! Нема мені дозвілля!
Пантрує обережно за ставком
бляшане листя. День крутоберегий
уклався спати, ніби шарий віл.
Кажі — прощай! Переминули черги
розлітанням! Добраніч суходіл!

Минулося! Немає більших слів!
В душі, немов на пересохлім ставі,
вітрила, геть подерті поприспали . . .
Такого ти впокорення волів?

Перепочинь, немає більше снів!
І гайвороння геть заговорило
нерадісним шелепанням розкрилля
нерадісну покору куширів.

Х. 1966

* * *

Утік з казарми, прослав шинельку, відкинув ратиці,
і зазираю в уральські хмари, неначе в святці.
Така далека моя родина, така далека,
і що робити, коли стомила юга і спека?
І що робити, як так марудно у цьому світі?
У необжитім?
Хіба ненавидячи любити?
Хіба ненавидячи кохати?
Вар'ят — за брата?
Уральські гори, уральські сосни, край Кисегачу,
я межі вами — валунний камінь — лежу і трачусь.
А шкода віку, і шкода щастя, і неба — шкода,
і дуже шкода тебе, прегорда чужа природо!

ІХ. 1969

Г А Й Д А М А Ц Ь К Е

Мій вороне, пророче мій, несамовито-синій вороне мій,
мій фіолетово-сухий, мій вижарений у віках,
у курних степах, по кураях, по рідних селах, по містах,
чужих містах — ти чах і кляк і однокрило ріс угору.

Мій ворон, крила розведи і не ціди крізь темінь літ
свій фосфорований вогонь — не залякаєш в сні цвинтарному:
хай я поранений — дарма. Впаду — та не кажи амінь.
Мені зарано ще амінь казати. Так, іще зарано мені.

Я з вітром вирвусь — і на степ. Я й непритомний утечу
межи очей, пожежі брів, осклілими глухими шкельцями.
Я вже на волі, раз почув, як в полі бродить круглий шурхіт
молочаїв, суріп і грициків і стежка геть до лісу стелеться.

Ти думаєш — уже піймав? Що, може, очі зав'язав,
геть голову забрив мою, у москалі віддав навіки-віків?
А я дремену й не верну і обмину і згадку й засідку.
Перехова мене байрак, допоки день як день не виткається.
А крикне пугач уночі — і хлопці виринуть спочилі,
і на Летичів подамось, перегородим шлях як греблею,
наскочить пан — то і жупан, і гаманець — кріпацький чинш —
все видерем, йому ж залишимо лиш грішну душу й слово тепле.

Тож, чорний вороне, замовч і головоньки не мороч,
бо так накрядеш — що аби уже й добрався б до товариша . . .
а десь самотній упаду, а вмру — ніхто й не стулить очі . . .
А то — ще й хворим підберуть — і на Сибір відправлять маршем.

1964-1965

* * *

Глухо сосни скриплять на світанні,
хмурі плеса озер віддалі.
Ніби спалахи світла на грані —
краєвиди мосї землі.
Сосон бронза й березові плями,
аж до обрїю частокіл.
Промайнули верби похилені
і сховалися за горбами.
Сплять солдати, накрившись бушлатами,
перед досвітом сном знеможені,
снять обїдами і дівчатами
і обличчям матері, може.
Україно, тебе вже не видно —
ні тополь твоїх, ні дубів.
За Михайлівським хутором, рїдна,
я надовго тебе загубив.
Ти не вернеш уже, не вернеш,
ти втікаєш і груди рвеш.
Витікаєш, неначе з вен,
ніби горлом і через . . .
Лиш напнутий осіннім вихором,
упокорений ліс утікає.
Ти ж як свїчка маленька під вітром —
палахкочеш, мигтиш і згасєш.
Прощавай, Україно, туго моя!
Розіп'ялись темні путі.
І сповитий димом, мов думою,
поїзд злякано стукотить.

VI. 1960

* * *

Висамітнів день. Висмоктали сили,
висотали біль.
Все тобі — чуже. Все тобі — немиле.
Все гірке тобі.
А немудре все! Хоч би дотягти,
та бодай — до краю.
Світ — уже не світ. Ти — уже не ти.
(Хто із вас — конає?)

Хочеш — задушись. Можеш — утечи
сам од себе.
Скільки не волай, скільки не кричи,
а — порожнє небо.
Хто б тебе почув? Хто б тебе схотів
зрозуміти?
Висохло перо. І мульткавий стіл
слізьми — змитий.

VIII. 1963

* * *

Як нам порозумітись — душу в душу
і серце в серце? Тишею? Без слів?
Як нам порозуміти — без жалів,
без нарікань, без сліз?

Невже я мушу
сторч головою западати в прірву
у карооку? Западати так,
щоб знітитись і зникнути. Розтанути,
ввійти в єдиний звук, єдину віру,
в просторі очі, ніби в тятиву
ввійти стрімкою пружною стрілою.
І відчувати дикою бровою,
що тільки мить — і дивом задивлюсь,
і задимію димом. І вогнем
прорвуся. Ти ж, моя гірка покаро,
підійдеш, візьмеш головешку з жару,
і жально усміхнувшись, не збагнеш,
і що, й до чого.

Х. 1962

* * *

Я марно вчив граматику кохання,
граматику гріховних губ твоїх, —
ти утікала і ховала сміх
межи зубів затиснених захланних.
Біліли стегна в хижих шелюгах.
Нескорена вовчиця зголодніла
по диких лозах шматувала тіло,
аж червонів багульник у ногах.
О покотьюло губ, і рук, і ніг,
о вовча хіть і острахи ягнятка!
Аж ось вона, аж ось вона — розплата,
аж ось він, шал, і ярий грім, і гріх!
І довгі гони видовжених тіл,
і витлілі на дим верхівки сосон,
і цей кошлатий, цей простоволосий,
глухий, гарячий, тьмянний суходіл!
Вовтузилася петрівчана ніч
відвільглий ранок припахав навозом.
Сузір'я бігли за Чумацьким возом,
а ми пливли в чумацькому човні.

VI. 1963

* * *

Удруге кульбаба в долині пророста,
шпориш удруге попри стежку пружиться,
і молодіє в жовтих пелюстках
прижухлий очерет.

Ще й горобці беруться
переспівати спокій і журу
і тишу ковилево-полинову.
Прокільчилося молодими врунами
осіннє поле — зеленіє знову.

Тебе ж нема. Була ти — і нема.
І вдруге не пройдеш новими травами:
на крайсвіті бродиш під вітрами,
під чорними вітрами чотирма.

VIII. 1963

* * *

Хрещатиком вечірнім під неоновим
блідавим світлом, у суху поземку
ти плинеш, таємнича незнайомко
із Блока — в вечір, ніби в синій сон.
Сповита мороком, загорнена у норку,
ти висвітлила темінь і дорогу,
мов лижниця, що донесла з Говерли
тривожний запах снігу і зірок.
Чужа розмова, юрбам і реклямам,
поміж сирен, гудків автомобілів
несеш крізь гамір вулиць і проспектів
свою солону і гірку красу.
Так спроквола у мерехтливий вечір,
в хлипкій пітьмі нічного снігопаду,
охрипне сніг у тебе під ногами
під владним деспотичним чобітком.
І перед диктатурою краси
відступляться потворні диктатури,
одну єдину і високу владу
утверджуєш ти образом своїм.
Ти словом і мовчанкою — караш,
байдужістю холодною — караш,
ти спокоем і кроками — караш,
морозом — теж, і віхолою — теж.
Але неправота твоя — красива,
твої покари — горді і красиві,
Хрещатик сивий, Київ теж — красиві,
бо ти в цей світ державити прийшла.

II. 1964

* * *

З обличчям першокласниці-школярки,
що перед цілим світом завинила
дитинячою чистотою зору
і немічністю власної цноти —
такою, щойно вийшовши з трамваю,
ти гамірну проходиш автостраду,
спутивши долу очі наполохані
і несучи торбинку, як портфель.
Двійним, трійним рятована видінням,
по корою, рятуючись од лиха,
ти знаєш: шлях існує для дорослих,
а для дітей — вузький пішохід.
Двоїться гуркіт і бордюр двоїться,
і ця відчута раптом кривоокість
тобі віщує ночі неспокійні,
(ти з в і с т к и ждеш в важкім передчутті)
і перший поклик долі озоветься
таким жалінням довгим, що намарне
себе переконати: все, як треба,
і все, як у дорослих, буде в нас.
І добрістю рятована й терпінням,
збагнеш нарешті: доля милосерда
до того, хто через подвійну раму
на неї подивляє тайкома.

IV. 1966

* * *

Гарноброва, пожежностанна,
снами вимріяна і трачена,
зголоднілим поглядом спалена,
непокірна, нічна і лячна.
Як твоє розпросторилось тіло!
Як прозріло мені в імлі!
Десь на всій на великій землі —
тільки й того: довічне диво
твого голосу, губ, очей,
губ твоїх голубливе гудиння.
В небі місяць стоїть, як шельвах,
стереже нам святешні будні.
Криво усмішка гасне десь,
сновигаючи, як сновида.
Вже заходить на ранок в день,
в заціловане підборіддя,
в хаос ліній твоїх німих,
ув осліплений сполох пальців.
Хлюпостаємося у щасті
загубивши годинам лік.
П'єм як з корця. Ненатла ніч
проминає зачадним щемом,
лиш не щезни — благаю. Ще нам
сон-трава зацвіте в вікні.

VII. 1964

В. П.

І не те, щоб жити — більше:
споконвіку б — без розлуки.
До віків і після віку —
це — любов. Оце — вона!

І не те, щоб знову — »з Богом!«
І не те, щоб — »чорту в зуби!«
Ні. Не те. А тихо-тихо:
ані пестоців, ні ласк.

Тільки б так: вона — як щогла,
в ріст Великої Дзвіниці
(велич гнітиться доземно,
ниць сягає до небес).

Не дзвонар ти. І не Шедель,
а відвідувач, закоханий.
Не говори — по вуха:
геть поверх людських голів...

Це — любов. Вона, як жінка
крутостегна. Це — початок
твій. Це вечір. Смерк ласкавий.
Це перерва, як прорив.

І не те, щоб більше — (жити б!)
І не те, щоб жити — (більше!)

... до віків і після віку —
перемрієш — тільки й того.

18. VIII. 1965

ПСЕНЬКА ДЛЯ В.

На нашій молодій воді
тепер ані човна.
Чадіють пасма молоді —
то бариться весна.
Ще герметичний стогін верб
не влився в жили віт,
а вже пожовклий стовбур стерп,
глухий, як динаміт.
Як закорковане вино,
беріз шумує сік,
він чує небо ніби дно,
а землю — гирлом рік.
Іще на ранньому лужку
не кільчиться моріг
(був виплів стежечку витку,
а душ — не поберіг
рахманно пагорбами ріль
води — рахманно — вис
малий метелик, наче біль
малий на крилах ніс —
рахманно — пагорбами ріль
він ріс і даленів . . .
Під ятаган татарських зіль
сумний наш човен плив
і — переспраглий носорог —
біг місяць молодий.

Він плеса бив — торох-торох!
аби добуть води).

На чорній молодій воді —
ані тобі човна.
Лиш миче пасмуги руді
задумана весна.

III. 1968

П Р О В О Д И

Зима, і сніг, і соловей
співає — підпадьом,
благаю — геть з-перед очей:
реве аеродром.
Вже, збожеволілий циклоп, —
кліпає літак
і — цілить в лоб, і цілить в лоб.
Га, так його перетак!
Раптово крила відросли —
і вже. І немає крил,
і тільки гурмом басалиг
шаліє суходіл.
Га, так і так! І так і так,
і так його перетак!
В долоні падає літак,
маленький гарячий птах.

Розлукозустріче і не-
пусти і зупини,

і вже навіки поверни —
бодай мене — мені!

1969

* * *

Не відповідаєш? Мовчиш? Заціпило?
Не можеш вибачити? Клянеш?
Не можеш вивіритись розлуці?
Серцю — довіритися?
Мовчиш, як покинена вагітна?
Мовчиш, як бомба? Мовчиш?
Думаєш — од чекання розтрісну?
Думаєш — збожеволію?
Надаремне, любов моя.
Надаремне, тюрмо моя.
Надаремне все, зненавидо.
Надаремне, кохана.
Я тебе не сльозою — ждатиму.
Я тебе кулаками — ждатиму.
Кулаками — у глупу поніч,
кулаками — в подушку.
Не пиши. Не відповідай.
Проклинаю. Цілую. Мовчки.
Задушився чеканням — мовчки.
Кулаками — в подушку.

IV. 1964

* * *

Скорбний хорал за стіною:
діти розплакались.
За вікном ластівки
точать вечора ультрамарин,
поспішаючи, поки дощ
землю не змочить.
Темні фіранки на вікнах,
мов крила благої темряви,
спущено. По кутках
принишло чекання.
Ти, мабуть, прийшла з роботи,
вечеряєш нашвидку,
кудись поспішаєш в гості?
До мене приходь.
Я ждатиму.
Тільки приходь.

ІХ. 1959

* * *

Вона заслухана у себе
їй чути порухи дитини
а хижє сонце ополудне
і небо жити не дають.

Розважно пляжників минає
і попід верби крайбережні
вона спускається в долину,
де тїнь і легіт і трава.

Там, горілиць упавши долу,
вона відчує, як тріпоче
земля — вимогливо і ніжно —
заслухана у височінь.

Ти чуєш тріск в високих зорях?
Їм треба помінати кола:
в свічаді світної любові
нова вже родиться зоря,
коли ти, губи закусивши,
відчуєш, як земля натужно
тебе обляже, бо тобою
ридає з радістю в очах.

VIII. 1966

* * *

Самота самоти.
Вузол тиші.
Вікно.
Коридорний
крок на гострих підборах
(як капає синьо із стріх!).
Чорнобривий!
Засмучений!
Сніг!
Це нічого, що хворість?
Це нічого, що прорість
росте непомітно, як гріх?
Снігу! Мов же!
(казав Вінграновський — ословся!)
Самота самоти.
Вузол тиші.
На гострім столі
тільки ніжка одна
(стіл — круг тебе: крути гула-гупа!).
Не тримайся стола.
Не тримайся землі.
Самота — провеснянка.
І вітер бурульки похрупує.
Хмари чисті, як гуси,
бредуть калюжами чорнявими.
Попливли! Попливли!
Їм нічого — як з гуски вода.
Може бути, що й так.

Може й так.
Може, хмари полишать прогалини.
(А як ні — не біда
Лишать? — так.
Лишать? — так.
Білі плями на чорній калюжі?
О, так.)
Самота самоти
в берег — крига. І сонце високе.
Чорно-біла весна
між крижин, рябуватих охвиль . . .
Чорнобривий
засмучений
біль
сиву голову з яру вистромлює,
повесіння вимолює
в сотні білих збайдужених більм.

III. 1965

* * *

Бідне серце!
Як воно дико б'ється
на останньому перегоні
між Ясинуватою і Донецьком!
Як воно перераховує оглухлі стики!
А коли побачиш трамвай,
цього пустограку — хлопчиська,
що проноситься
між »Передачею« і »Главснабом«
(пригадаєш Болітце попід мостом,
де в воді — жовтувата зелень,
там ти бачив колись
п'яного біля насипу,
веселого п'яного,
що спав, захопивши в обійми сітку
із півлітрою, хлібом і оселедцем),
то видасться:
ти нікуди звідси й не виїздив.

Тут твої двадцять літ,
тут розсвітання,
перші вищербки,
гіркота,
перші втечі . . .
Пригадуєш маторженики?
І борщі з лободою?
Кукурудзяне поле матері
з квасолею й картоплями?

Культпоходи по колоски,
хованки від об'їздчиків?
Деремося на терикон
з відрами і мішками.
»Як вона поливала?« —
регочемо, з'їжджаючи на мішках.
О, спогади чорномазі!
З каучуковим футболом
і чебрецевою самотою
на динамітному полі!

Гой, як прибралися знані схили,
приготувавшись до зустрічі з тобою:
тебе вже помітили,
стежать, не признаються.

Чуєш, як болить тобі в грудях
вісімнадцятирічний Василь?
Як йому зручно тут,
на забутій стежині.
Як йому ніяково
перед тридцятирічним,
як тридцятирічний
журиється перед ним!
Вглядайся,
вслухайся
в радість скам'янілі,
в припорошену печаль,
екскаваторами прориту,
реставруй своїх тривог
путилівську стежку:
згірклі губи коханої,
підтряхлу стежку,
вигнівлену любов . . .
»Кроки криво від стежки проклались.
Прокляла. Заридала. Пішла.

В ліс пірнула — й одразу склякла,
обхопивши стовбура.
— Не жалій мене, ой, не жалій!
— Не за жалість, за добрість — цілую.
(Ніби в жабра, пожадно хапаю
повітря — руками).
Слово стало в горлі, як грудка.
Не сьорбнути зелених голок.
Не напитися. Не наколотися:
Сколотилося в серці.
Гірко пахне ялицею в грудях.
Так, напевно, миш'як — по губах.
Стовбур вгвинчувавсь, ніби щуруп,
у промерзлу безодню.
Пам'ятаєш — упав? Пам'ятаєш?
Блисли в місяці лікті мої.
Ти казала — ступні, як провалля.
Голова моя, голова . . .
Заривались вітри по ярах.
Вдарило. Спорошило очі.
Як вітряк, я руками повітря хапав.
Паморочилось».

А те, що було тобою,
за чорним за яром сплигло,
а те, що було тобою,
сповзає в безодню.

Перестрибни через провалля,
допоки ще не старий,
і впадеш у своє дитинство:
просто навznak — пахка трава.
Упади в своє дитинство,
в себе, випалого, впади.
Де ти, доле пречиста?

**Антрацитом горять, антрацитом горять
позосталі заплави води.**

... Все тут виросло і змінилось:
і до свят вибілений вокзал,
і носій у синьому фартушку,
(як виблискує його медальйон на грудях!),
і нове приміщення КДБ,
і знайома буфетниця,
у якої знайдеться донецьке пиво,
і вичовганий жданням
перон пристанційний,
і залізнична лазня,
і вічно поновлюваний асфальт автостради,
і завше переповнений автобус від селища,
і вишки геологів,
що риють, риють, дошукуються скарбів,
і шахтарська їдальня,
і барачні будиночки,
і розгасла дорога по вулиці...
і рахуєш кроки
із заплющеними очима:
перша хата,
друга,
третья...
Глянув — біля крана мама стоїть
з низько пов'язаною хустиною,
на ній — кофта із дрібненькими квіточками,
на ній — чорна спідниця,
і вся вона просмагла
від гару, вишневого сонця й розлуки,
журно всміхається витепленими очима.

Але поїзд
тільки-но притишив свій хід,
поїзд м'яко осідає на гальмах.

І шпичастий вокзальний шпиль
защемів — не дихнути.

Сьогодні — неділя,
і раз на тиждень
можна признатись собі,
що набридли дисертаційні розділи,
набридли однаково добрі книги,
набрид розфасований на одеській фабриці
цейлонський чай.

Раз на тиждень
можна бути одвертим
і промовити:
цілоденні клопоти
сидять тобі в печінках.

Раз на тиждень
приємно піти до лісу,
де на круглих галявах біліє сніг.

Раз на тиждень
хороше бутись в колі старого лісівника,
що, вивчаючи жерделі,
знає Персію, Малу Азію
і старезну, як світ, грушанку.

(Раз на тиждень
приємно побути поруч
майже незнаної дівчини,
яку ти любиш по-особливому:
чим далі від неї,
тим більше любиш,
коли ти й не думаєш
про фізичну із нею близькість,
але потерпаєш,

що вона дізнається про таку любов
і розсердиться.)

Хороше, блукаючи добрим гуртом,
березовий пити сік,
милуватись криваво-червоною
жальною свидиною
і злегка роздумувати
про схожість свидини і кохання.

Хороше розуміти плин часу,
який ніби полишається обік нас
(— тобі — скільки?
— а тобі хіба не байдуже?
раз без спогадів, то й без літ).
Матріярхальна грушанка,
зеленіючи прикорінним дерев,
брижить думи,
розстроєні на десятки тисяч літ:
одна — далеко позаду,
а друга — щойно народжує тебе,
так що між грушанкою
і цією проглядуваною думкою
ти існуєш, ніби в коробці,
яка не затискає тебе,
а їречно подовжується на тебе . . .

Крім того:
як виспівують горобці!
Як тонкоголосять горихвістки!

III. 1965

* * *

Друзі на тебе чекають?
То нічого.
Коли вміє чекати — той друг.
А втім, не буду і я свинею:
от тільки доголю праву щоку
(електробритва »Дніпро« нікуди **не годиться**,
треба купити безпечну:
дешево і гарно),
тільки доголю —
і на трамвай.
Таки добре
хоч час від часу
звільнюватись від друзів.
Саме так:
лишився один,
увімкнув радіоприймач,
підставив люстерко
і сам себе переглядаєш,
як старий поетичний збірник.
Без друзів — добре.
А втім —
застібаємо комірець
(так сорочко?),
дістаємо капелюх
(добрий день, самітнику!),
тепер пальто
(не сердься на мене:
тобі сумно, коли одне —
і тільки тремель,

як музейна кістка викопної тварини —
з нього злецький сусід! —
я знаю, але не сердься на мене:
я ж поки що не цілком
звільнився від родимих плям
капіталізму,
щоб із почуття максимальної доброти
ніколи не скидати із себе).
Я тебе розумію.
Але не сердься:
бути абсолютно справедливим —
небезпечно:
можна поламати власний хребет.
Беремо ключ
(тобі добре, дурню:
на весь твій вік —
однісінька шпара),
і — гайда.
Трохи спізнююсь — не біда.
Затримався — і не треба
лякатись.
Усе гаразд.
Буде все — якнайкраще.
Друзі знають,
що ти їм друг,
нехай ти й великий грішник.
Тебе прийматимуть і такого.
І такого — прийматимуть.
Бо хіба ж ти, знаючи кожного з них,
не відпускаєш, як Господь Бог,
гріхи кожного,
коли бачиш,
як посміхнувся суворий рот,
як начищені туфлі
у неохайного вчителя етики,
як лагідно розмовляє вчорашній хриstopродавець,
як, перепивши, п'яниця добре стоїть на ногах,

ховаючи обличчя в розкриту »Правду«.
Як людина, що проживає пенсію
за єдиний мозоль на вказівному пальці,
ходить сьогодні з перев'язаною рукою,
(а маленький біль від абсцесу
повернув лицем до людей
вчорашнього ката),
(тобто: хто бачив оце обличчя?
Він його замикав так само,
як тюремний сторож замикає на кілька замків
ув'язненого)
як учорашній міліціонер
марно шукає в своїй робочій спецівці
свисток,
а не знаходячи —
осміхається.
Як начальник електро-механічного цеху
упевнено підраховує,
на скільки процентів
виконає виробничий план 1969 року,
як жінка, поневажена якимось альфонсом,
гордо випинає важкий живіт.
Це так добре,
так приємно бачити
задуману в собі
стишену дівчинку,
маленьку дочку асенізатора
(у неї коротша ліва ніжка,
і вона бере уроки фортепіанної гри),
як вона висвітлюється власною мрією,
мов весняна калюжка
під високим небом 17 березня 1965 року.
Але ж . . . кондукторе,
зупиніть, будь ласка свій шарабан:
я проїхав зупинку!

III. 1965

* * *

Бредуть берези, по коліна в небі,
в баюрах по коліна. І навкруг —
весняна твань. Болото — аж гримить,
а сонця спях — опукою на релях.
О стома провесни і довгих сподівань,
і вікових невдач. Твоїх. Убогих.
І — вікових невдач. Твоїх. Убогих.
І — вікових невдач.
Спасибі, можна виходити серце
і можна все забути. До чобіт
такого начіпляється болота —
усе забудеш.
Далека подорож — немов на край землі.
Чи навпаки: ти — по краю остався.
Остався по краю. Один — остався.
Остався — по краю.
Бредуть берези, калюжі, сонця —
і в покотьолі провесни шаленім
ти — з себе скалок. Вискалики твої —
мов зайчики у чорнім вируванні.
І де ти є? І де ти тільки є?
Отут, у твані звільненого світу?
Чи там — ізвідки йдеш? Чи там, ізвідки
тобі немає більше вороття?

IV. 1966

* * *

Не співатиму. Казатиму. Отак:
жінка шмаття випрала. На жердці
пришпилила. Біля ніг собачка
лащиться. Вимахує хвостом,
іклами всміхаючись до сонця.

Спогади, що навмання блукають,
випірнуть із пам'яті. Напнеться
спокій твій, мов сукня на дорідних
грудях молодих. А ти мовчи.
Шепочи, поки пливуть слова,
і мовчи, коли на серці тихне.

Не співатиму. Казатиму. Тепер
вистоялось. Вивітрилось. Уперше
ні печалі. Ні благоговіння.
На півсвіту — безберегий день.

Гамірний прогуркотить візок.
У прориви хмар ввірветься небо,
і доносить сонце громохне
вічності високу нетактовність.

Обраділий, мовчки влию в шклянку
з другом недопитої горілки
і дивитимусь, як час минає
галасливим гицеля візком.

Не співатиму. Слова шовкові
набігають на уста. Лоскочуть,
а тобі — вікно. І гамір вулиць.
Неспокійна самота — тобі.

(... ти кажи собі. Потиху шепочи:
не добрати з уст ясного глузду,
загубилась тиша. Без цілунків
не на крок. Не бачиш? — беручий
вітер розкриває п'яні вікна.
І гаразд. І добре. І люблю).

ІІІ. 1964

* * *

Тут ніби зроду сонця не було.
Аж потім раптом бризнуло: збілів
бузок розквітлий, сосни бронзотілі
пірнули в крони, засьорбнувши день,
аж верески збігають в перевільглу
долину, де замріяні жаби.

Тут час не йде. Тут вивіряє дуб
по вічності свої старечі роки,
і корчаться зсудомлені граби,
і горобини лагідно пірнають,
мов риби, тягнуть голови в глибінь
і обдивляють видом ластовинним
правічний світ і вік правічний свій.

Тут поживі — і видасться тобі,
що й досі Україна солов'їна,
і промайне за крутояром Мавка,
до вівериці руки простягне,
і звук сопілки лине з-над узгір'я:
от-от сюди накопиться Лукаш.

Тут ліс — як вічність. Бережи його
від свого непотребства, марновір'я
від власної пустої глупоти . . .
Тут кожен клен тримає на долоні
легкого, ніби пісня, солов'я.

Лиши себе за брамою і йди
відкритим і лунким, неначе пуста,
дивись і слухай, пахощі вбирай,
і доторкайся злякано руками
до кожної стеблиночки.

Отут

ти вибродиш, немов діжа на хмелі,
ти вибродиш на співі, на джмелях,
котрі вбирають в себе сонця жеврість,
що витіли на дні, але й живуть
тим днем, законам віку не підвладним,
немов дарами, тратами живуть.

Ходи сюди і научайся мовчки,
по-людськи жити. Мусять дерева
навчати доброти, як самодару.
Казати, коли мовиться. Мовчати,
коли мовчиться. І всміхатись вік —
щоб так — усміхненим —
і смерть зустріти.

V. 1964

МЕДИТАЦІЯ

Подвоєний, потроєний, посотий,
ти меншаєш. Ти глибшаєш — і глухнеш.
Тож — не спіши. Бо всьому прийде час
(спрагніле ще ж росте твоє коріння?).

Вік без упину лине. Еге — гей!
В дорозі — руки і в дорозі — ноги,
в дорозі — розум і чуття твої,
і з ними, як безплатний пасажир,
скажімо, зайцем, — серце, невситиме
до вічних мандрів.

Линьмо, корабелю!

Бажання проторговують тебе
по часточці. Ти губишся між світу,
що оповив дитинячість твою,
сільський поріг, бабусині дарунки,
і матерні шершаві трудодні.

Маленька грудочка, ти йдеш в бездоння.
Твій світ із мідних вихопився сурм
(а кожен час — як золота обручка,
а роки — золоті трембітарі).

І ліс, і див збігаються на звук.

Полишений у деревах, у тінях,
у скалках сонячних людських очей,

від ранніх трав, від мерехту зірок
ти повертаєшся лицем до себе.

Як незбагнено серце вироста!

Хай очі п'ють — співають. Вуха — чують
і вичувають. Запахи — п'янять
і вибирають; сонце рине в душу,
безбрійний витворюючи світ!

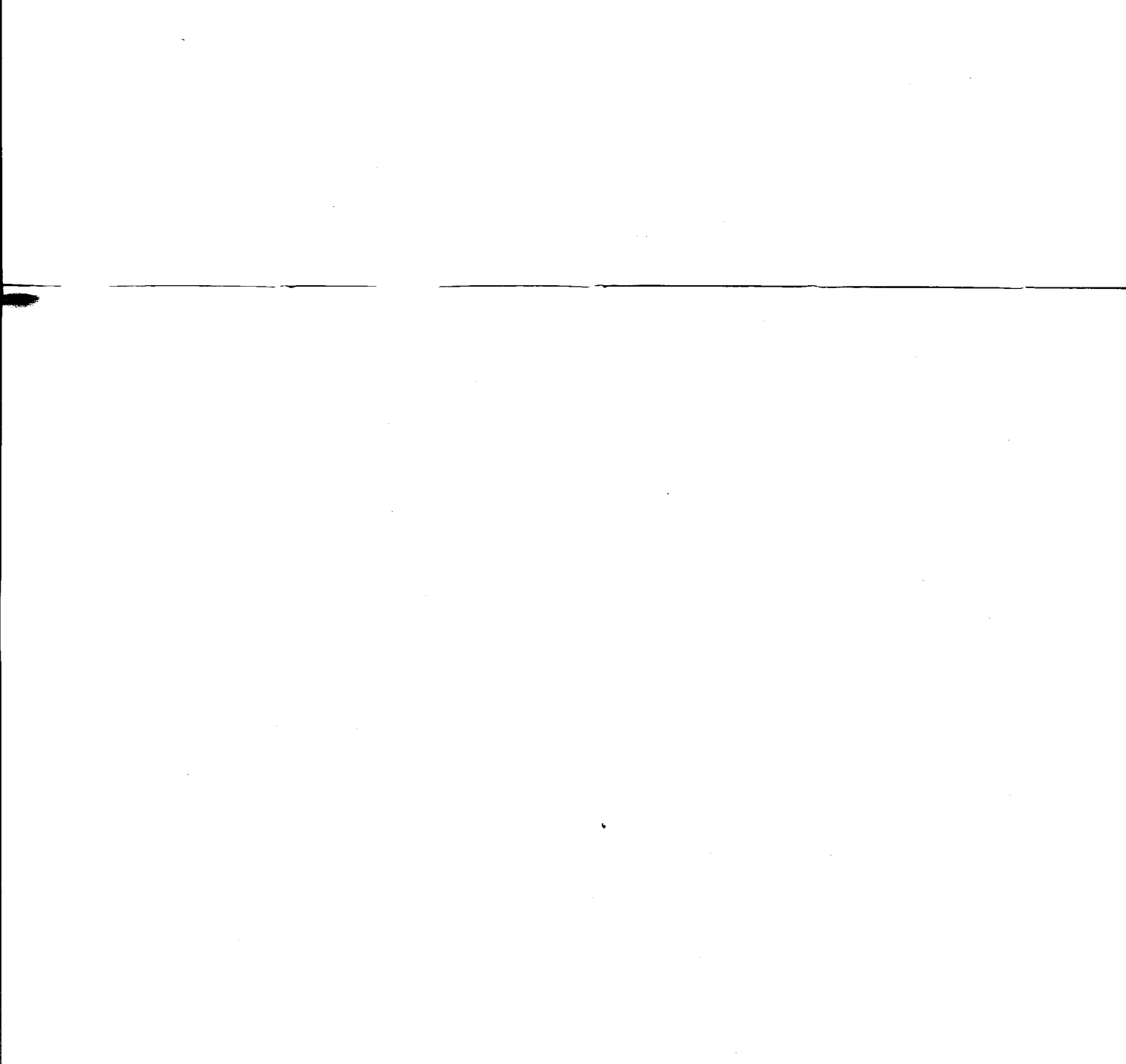
І вже, загублений межі зірок,
проміж страждань ти звеселяєш смуту,
проміж печалей — радість бадьориш
(і вивіряєш спогадом майбутнє?)

О скільки сподівань в душі гніздиться!
О, скільки в грудях золотих джмелів!
Тож не спіши: іще цвістимуть скроні —
і заплітатиметься юний крок.

VI. 1964

ТРЕТЯ ЧАСТИНА

РАННІ ПОЕЗІЇ
ТА ЕКСПЕРИМЕНТИ

* * *

Нехай горить трава по осені,
хай чорні димляться поля,
та тільки та ж палітра просині,
і обрій той, і та земля.
Холодним полум'ям займається
повітря, мрійне, як вода.
Не надаремне серце мається,
коли завирувала даль.
Не марне дзвону вечоровому
вторує вороновий крик.
Скорись дорозі уготованій,
хоч і коритися не звик.
Але живий живому тішиться,
живий не думає про смерть.
По ярій вечора доріжці
йде місяця остання чверть.
Хай світ насів тобі на горло,
проклятим Марком бродить ніч —
високі тіні, мрії, пориви
мережать зорі у вікні.
То ж хай горить трава по осені,
хай чорні димляться поля —
але ще буде в ранках росяних
журитись благісна земля.

1960

НАТУРЩИК

Він у розпачі.
Він не може в собі затриматись.
Він, мов свічечка, по сльозі
гріє скульптора серце.
З нього висотують жили.
Його оголюють,
і не подітись від очей зненависних,
і п'ятий не знайти куток.
О таїнство
народження й сконання!
Ці пружні пальці,
що взяли його
поперек горла:
передайся весь
в чужі холодні
зсатанілі очі.
Піддатливий, мов глина,
не знайде,
за що вхопитись.
Терпне мертве тіло,
і вже, мембрановий,
натурщик остигає
на гострій, ніби шпиль,
колючій ноті.

VI. 1963

М А З

Чотиригранний, і негабаритний,
у шії тріскає хребетний стовп,
аршина не ковтнеш: у плечі втоптана
шоломом голова — по підборіддя.

Шаріють фари дико од натуги,
оглухла ніч у реві степовім,
а він, бугай, несе між рогів грім
і від жадання товпиться і пухне.

Задзеленчав загрузлий в землю шлях,
гільйотинований, підгарля піднімає
натужний обрій. Аж земля палає,
аж топиться розплатана земля.

V. 1964

* * *

Вона хилиталася цілий день.
Упокорилась вітрові.
Упокорилась дощеві.
Упокорилась сонцеві.
І всі манили її,
кликали за собою,
а вона угору росла,
біла рожа.

Ранні роси ту рожу зрошують.
Ранні діти її дитинять
і долоні її долонять
і пригублюють губи.

А тоді, коли день проходить,
а тоді, коли ніч минає,
коли знову світає день —
все іде по-старому:
діти — дитинять її,
губи — пригублюють,
ярна зірка робить її
нічницею.

А вона
угору росте.

VIII. 1964

* * *

Теля загубило кожух —
червонясто-рудаво-білий.
Воно вирвалося, залишивши його
на зеленій траві.

Поспішало на світ? Чекало?
Не діждалося? Утекло?
Черевички на босу ногу,
чавкас в черевичках.

Що телятко без кунтуша —
то й дивують усі. Червоні
очі кругляться між повіками,
як на рожні.

V. 1964

* * *

Небо. Кручі. Провалля. Вода.
Сонце. Чайки. Високі хвилі
поглинає загула даль.
Ми — рибалки спочилі.
Шебершать однокрилі сосни.
Морок лагідно землю обліг,
як джерельця, струмили коси
поміж пальців окляклих моїх.
Гострі плечі. Червоно-чорна
ковдра вечора на ногах.
Пароплав зацікавлено прочокав
в баранці загортаючи гамір.
Потім — Господи, не доведи! —
небокрай закушпелило виблій,
видавалось: росли з води
лячні ноги, як білі риби.
Зорі пахли живицею. Ніч
пахла водорістю, і в проруб
з жальним свистом спускались **вогні**,
до світіння розжаривши вохру.
Море, наче ведмідь в барлозі,
ще не маючи спокою,
губить, колений глицею зір,
доброзичливий рокіт.
Темінь всмоктували гаї,
прохолоду хлипку ковтали.
О твої солов'ї!
О любов'ю воложені губи!

І човнами слова
непорочні
між нас
пропливали.

VII. 1962

* * *

Дні стали сторч. І рік — мов чорний бір —
простер у хмари голову колючу.
Він над минулим дибиться, як круча,
і шлях заслав — майбутньому веупір.

Мій янголе, страждання проводир,
знеси мене над хвилю ту летючу,
нехай востанне спогадом омучу
свій зір. І з кручі — прямо в водовир

потомних літ. Хай вік схолов, мов лід —
ще довгий встид подовжить хвилю лету,
немає кінця суворому поету,
немає краю. Ні віків, ні літ,

ні миті вже не вистане — рушаю —
і перебіжно обрїй озираю.

Х. 1965

ПІСНЯ КОНФЕДЕРАТИВ

Не гайте часу, друзі,
чи ж випити чортма?
День на вечірнім прюзі
зависнув жартома.
Вологою гіркотою
сполощем кришталі,
поки махне рукою
байдужий машталір.
Скінчились мандри. Досить.
Вмирають — тільки раз.
Хай друга друг припросить
гасити власний сказ.
Нехай горілка леться —
розлиймо по чарках.
Підпилий засміється —
злякає костюмах.
А вже як жить доволі —
натхненно вийде час,
хай перестріне в полі
той друг, що не про нас.
Зустріне по дорозі —
і чарку на ралець,
надію май у Бозі,
та в вірний вір свинець.
Скінчилось! Вийшло! Доста
сказати б, достомать,
а вже підпивши просто

і чорта облямаць.
Не гайте часу друзі,
чи ж випити чортма?
День на вечірнім пружі
зависнув жартома.

1964

НА ХВИЛЯХ

Ти все зрозумів. А зараз,
як сонце додолу сіда,
в тумані, неначе в угарі,
змаячена, плаче вода.
Бузковий прив'ялий вечір
на голих вітах завис.
І вже недалеко до втечі,
до зради, до спліну, до сліз.
Ти все зрозумів, а зараз
зневіра на душу лягла:
недаром хвиля, недаром
обидва колише весла.
Увіруй — минуло кохання.
Його ти десь загубив.
Бо той, хто зазнав вагання,
ніколи в житті не любив.
Недаром, недаром, недаром
твій човен міжхвиля гойда,
в тумані, неначе в угарі,
змаячена, плаче вода.

1962

* * *

В бетонованих каналах міста
стікають вогні, усмішки і розмови.
Глухо хлюпає в береги
день —
горішній,
незайманий,
многогрішний.
А ти самотою бредеш
містом. Зажди-но, товаришу! —
з гальмів автомобіль рветься.
А день гуркотить,
гуркотить над поверхами.
І — сміється.

1958

* * *

Мовчазно,
як дивиться на себе стіл.
Сумовиті
опали сутінки.
Проїшли подвір'ям
і стали
перед твоїм вікном.
— Твій день — закінчився?
А ти — закінчив свій день?
А ти — не спечалений,
що, як плавець, — поміж
далекими берегами?
Що довга — предовга ніч
пролягає попереду
і шамотить,
шамотить хвилями,
шамотить?

1964

* * *

Несамовито — синій вороновий
розкрилений косопис напівкільний —
душі твоєї витлілі округлини —
з кального сонця приспадає тихо
і важко стрягне в молоду траву.

Немов кавалки згорненого болю —
з морозного травневого полудня
падуть на діл, яріший божевілля,
яріший за хмільний, за тьмянний сказ.

Дзьобами — об корчі. Дзьобами-об
дзьобами — об покорену планету,
об ластів'яче об яйце — дзьобами
і Україну вечорову — об

Вернадського, 53! Ковчеже!
Ти збоку, збоку, збоку — і не в крені?
Вже поточилась далеч, геть зарюмсана.
І тільки він не точиться. Ковчег.

1964

* * *

Летять літа. Як голуби — летять.
Лиш падає на скроні біле пір'я
і квітне в небі золоте сузір'я
над частоколом молодих розп'ять.
І старієш, і вижидасяш вік,
що пробіжить і спиниться в долині,
де являться тобі в ясновидінні
віконниці дубові шальові . . .
Метляння рук, і подумів, і снів
заступить скрип іржавого завіса.
Ні партії, ні Бога, ані біса, —
ані нікого. Тільки рештка днів,
як капотіння вічності об стелю,
просвітять, мов рентген, твоє життя,
і, роздосадуваний, вороття
чекатимеш на призабуту землю.

VII. 1966

* * *

Ходімо, друже мій, дивачний хлопчику,
ходімо вдаль.

Удвох шукатимем, чого нам хочеться,
ану ж, гайда!

Ходімо, розпачу мій підосінений,
в високу рань.

Зігрієм зором чужі простори,
незнаний край.

Ходімо, голубе, серцям довірившись,
о добра путь.

Коли проводять нас поранні пристрасті,
вони — ведуть.

Ходімо, шале мій, довір'я мірється
не по роках.

Шукаймо щастячка, зрадливий хлопчику,
де битий шлях.

1957

* * *

Навкруг землі мої кружляли мрії,
і в серце хлюпав хвилями Дніпро.
Планета вся — один Чумацький шлях
зорить у ніч тривожними очима.
А корабель пливе в безмежжя сине,
достиглі зорі крабами вп'ялись
у чорний крен скуйовдженого неба:
його земні вигойдують вітри.
Мій краю! Ти спливаєш піді мною
мелодією пісні, що з дитинства
з грудей моїх до неба проростала,
тужавіла і пружилась, мов колос,
манила мрійно в голубі світи.
І рідний край, затиснений в півкулі
географічних карт, розправив плечі,
загравши смарагдовими садами
і шахівницею злотавих піль.
Зігнувся день, мов золота підкова,
і дужий хтось копитами ударив —
аж іскри в ніч! Земля ж, неначе мати,
всі очі видивить за ним услід.

1962

* * *

Шаблюкою ворованою,
виплеканою вогнем,
Україна тягнулась кронами
до неба.

Ген татарські горять вогні,
голі стріли в обличчя мечуть.
На богдановому коні —
предтеча.

Голомозого турка брат,
не потурчений і в неволі,
він гасав в шелюгах Дніпра,
в дикім полі.

Що не лях — бусурман, що не
татарва стетеріла — всяка
козака конем не мине
харцизяка.

А наїде феска яка,
а наскочить синя кіраса —
полонитимуть харпака
смертним прасом.

Вже тут, голубе, не лови
гав: умить отакої гави
запізнаєш, що геть твій вік
чисто збавить.

Шию витягне з плеч. Із піхв
рубцювату вийме домаху —
раз ударить і вдруге б міг,
дав маху.

І не турок, а степовик,
як буй-тур степовий невкоськаний,
вже під зашморгом ронить сміх
безголосий.

1964

БЕЗ ПРИСВЯТИ

Живеш і жий. Бий закаблуками,
Смакуй коктейлі з соломин,
Клади у порох закарлюками
Повзучий слід свій, друже мій.

Тобі не ходить коло щирості.
То вже не стрінемось. Даруй.
Коли кортить на вужа вирости —
То вигинайся і плазуй.

Я не кажу: літати чи в'юнитись...
(до твого черева — ще б крил!)
Винишпорюй, аби збагнути
Забрезклу мудрість мімікрій.

Всі плазуни одвіку мудрі.
Та вміло балансуй. Дивись:
Відступлять ненароком хвіст...
А без хвоста твоїй натурі
Негоже житиметься.

1962

* * *

Закошичила, заспівала,
Мов засіяла піснею шлях . . .
І лебідкою в небі плавала,
Поки впала в моїх полях.

Впала грудкою туги. Крильцями
Обхопила серце сполохане,
І чайно — печально кликала
Горличком пересохлим.

Я несу тобі воду в пригорщі:
Буде хоч закропитись?
Пити! — чується. — Пити! —
Спрагло пісня кигиче.

1963

* * *

Тепла утома спада —
На губи, на очі, на плечі . . .
Стишений вечір
Уже до води нахилився . . .
Подивись —
День вклоняється людям надвечір,
І городом, по стежці,
Вже відходить, як гість.

1957

НА ГРАНІ

Лягають тіні синім полум'ям
Де осені спижеве маєво . . .
І важко річка, літом повнена,
Спливає гаєм.

Холоне вітер серед віт дерев,
Котрі дощем тернистим зрошені . . .
Нехай вас чорт, печалі, забере,
Чом причаїлися непрошені!?

Нехай не тане дум кошлатий дим!
Лови в туманів променистий біль,
Докіль забудеш хлипання біди,
Як забувають рідний хліб і сіль.

Хай тіні полум'ям лягають в синяві,
Нехай спижева осінь зринула —
Не мовкни. Борсайся в холодній піняві:
Ми не перейдемо! Не переминемо!

1960

* * *

О болі радісні непізнаних бажань,
Тривожний крові шал і перші поривання,
Коли багрить чоло бадьора рань
Знання й незнання.

Ти весь — немов струна. І мариться — повік
Оберігатимеш бентежно-юні тони . . .
Тобі ще не прозначені кордони
Крутого горя і крутих утіх.

І ти, самої молодості син,
Спіши умитися у хвилі нетривалій,
Допоки не зречешся цих хвилин
В одній — зухвалій!

1960

ОЗЕРО КИСЕГАЧ

Сурмлять прощання дальні журавлі,
на пізніх ватрах догоряє осінь,
і обрію зеленувата просинь,
мов кораблі, гойда гірські шпилі.

Тривожить вітер віти чорних сосон,
колише біля пристані човни,
берез хвилює неспокійні сні,
ворушить хмар улежані покоси.

І місячна доріжка ув імлі
лягла сріблястим спалахом на хвилі.
Окрилля хвиль — неначе гуси білі! —
проблисне і розтане віддалі.

Та зорі, як медузи, брижуть воду:
в'юнкі маленькі рибки золоті
хлюпочуться в холодній самоті.
Пантрує місяць їх цютливу вроду.

Прощай, Урале, радісна покаро!
Натужно хвилі в берег б'ють і б'ють,
немов прощальні поцілунки шлють,
лиш чути серця трепетні удари.

Хай відсурмили дальні журавлі,
хай сурми вранці виграють тривогу, —
та хороше на цій землі. Їй-богу,
тривожно й хороше на цій землі.

ХІ. 1961

КОЛЬОРОВИЙ ОБРАЗОК

Негр у червоному.
У жовтій сукенці
з чорним пояском —
білява дівчина.
Пройшли Хрещатик,
вийшли на Володимирську гірку.
Голубів Дніпро — останнім денним полум'ям,
голубіли очі,
вечорішав, світлішав негр.
Тихо хлюпа лимонна хвиля,
а край берега —
у червоному негр,
поруч дівчина
в жовтій сукенці з чорним пояском,
та небо, зловлене у витишений Дніпро,
і дівчина —
в волохаті обійми ночі.

1964

* * *

Голова невагома,
як від легкого сп'яніння,
або так,
ніби під загальним наркозом
мені зроблено
повну резекцію головного мозку.
Хороше
після цілоденних турбот,
як у холодну ванну,
йти в ліжку,
під чисті простирадла
(сьогодні в гуртожитку
поміняли білизну).
Хороше відчувати,
легкість у голові,
і знати, що тебе ніщо не турбує.
(Буде спокійний сон?
І не мучитиме безсоння?
Аж ні? Я не рахуватиму до тисячі,
заколисуючи себе
рівномірним диханням?)
І будуть гарні сновидіння,
стрункі, як тихі дощі.
Я витягатиму власне тіло,
наморене за цілий день
у біганині по чергах,
бібліотеках і далеких побаченнях.
Вийду з зазубнів

розбіганої власної душі
і гукатиму:
— Сходьтесь,
тут, окрім нас, немає нікого.
І всі частини мого тіла
опівночі почнуть повертатися,
як добрі нічні феї.
— Сходьтесь! Уже споночіло!
Я один і більше нема нікого.
Сходьтесь,
щоб доранку виповнилась моя голова
мільйоною волею
всіх моїх органів почуття,
щоб нарано, почуваячись на силі,
я знову бігав — по бібліотеках,
чергах і далеких-далеких побаченнях.

1964

* * *

Дві дівчинки
на трамвайній зупинці
жваво обговорюють
вчорашній день.
(Дівчата завше інакші
в своєму дівочому товаристві:
їхнім видом
відбивається кожен перехожий,
як хмарка на сонці).
Їм ніби подобається
не помічати
доброго, як благостиня
заждалого трамвая,
не хочеться думати,
що це — маленька радість,
котрої ліпше не відчувати:
настільки вона маленька,
що може зникнути.
Дві дівчинки
на трамвайній зупинці
діждуться трамвая іншого,
перекидаючись словами,
зайдуть у вагон
(їхатимуть — розмовлятимуть,
розмовлятимуть — їхатимуть),
і трамвай,
це добре створіння
цивілізації нашого віку,

так слугуватиме непомітно,
щоб ці двоє
навіть не дякували
за його людську добрість.

1964

* * *

Отак і вікувати,
пізнавши роки мсти
(це — за добро заплата).
І — Господи, прости.
Не нарікаю, Боже,
на іспити важкі:
одним стражденним дрожем
злютовано віки.
Та виболіти землю —
нам! Зберегти живе —
нам! Вивершити стелю —
нам! І Господь зове —
нас! Бо Його надія —
не фарисеї, ми
(не саддукеї ж скніють
під мурами тюрми).
Нам шлях прослався вгору —
не вбік, не вниз, а — ввись.
Ми, добротою хорі,
до неба змоглись,
там наша Україна,
котра не знає грат,
а притиску, а кпини,
а помсти — й востократ.
В вселенському стражданні
один твій, Дніпре, зміст.
Держи ж свій біль на грані,
ти ним одним зрівнився

із клекотінням магми.
Натужний біль століть
заповідав нам Ягве.

Кричи ж, коли болить.

1968

* * *

Верби навесні — немов човни.
Лаком і смолою трохи пахнуть,
і самі прокурені, пропарені,
мов діжки торішні.

Вербам — радість. Котики зійшли,
як зіходить ластовиння з виду,
в синім травні густо поросли
кучері, вітрами передрібнені.

Вербам — радість. Верби хилять стан,
хай пристаркуваті — то даремно,
то даремно, бо сміється став,
молодо сміється став наш древній.

Скільки літ — на прив'язі човни,
жабуриння, кумкання, латаття.
Соловей витьохкує і тягне
на вологій волосині ніч.

Тут здається — цілий вік — весна,
лаком і смолою пахне трохи,
а берегова драговина
ще не завдає тобі мороки.

Вся сторожова твоя маєтність
до ставка збігає в кілька суголовків.
Тут, як кажуть, чисто все — твоє:
ти — його, воно ж — тебе пантрує.

На призволенні, між сонних див
огіркам, капусті, помідорам
це свічадо тихої води
видається безберегим морем.

1964

ПОВЕРНЕННЯ ОРФЕЯ

Харон суворо мовив: ні!
Пором відчалив. До Тенара
Надходить чорнокрила хмара,
В вечірнім палена огні.

І в гromі — чується мені —
Дзвенить тривожена кифара . . .
Напевно, смерть тобі не пара,
Ганебна смерть на чужині.

Напевно, ні, коли в затоні
Гуркоче грім. І дощ. І град.
І рвуться сідлані комоні
З печери. До світів. Назад.

І никнуть привиди похмурі.
Вже дальні далі на меті.
Ще варто жити, коли бурі
Клечають хмари золоті.

1959

ГАЙВОРОНСЬКЕ

Туго пісня випиналась
над рікою — тятивою,
ніби райдугу пустили
з лісу-бору,
з-за ріки.

Вечорово.
Вечорниці.
Голоси дівчат під місяцем
чорнобриві.

Заздро мріють
заворожені зірки.

VIII. 1959

* * *

З надвечір'я визирає ніч.
Виповнився, визрів ярий обрій.
Не колишеться.
Не мріє.
Не струмить . . .
— Добрий вечір!
— Доброго здоров'я!

1959

* * *

Не одлюби свою тривогу ранню,
— той край, де обрію хвиляста каламуть,
де в надвечір'ї вітровії тчуть
едвабну сизь, не віддані ваганню.
Ходім. Нам є де йти — дороги неозорі,
ще сизуваті в прохолодній млі.
Нам є де йти — на хвилі, на землі —
шляхи — мов обрії — далекі і прозорі.
Шумуйте, весни — дні, ярійте, вечори,
поранки, шліть нам усмішки лукаві!
Вперед, керманичу! Хай юність догорить —
ми віддані життю і нам віддасться в славі.

1958

ПОЯСНЕННЯ МАЛОВІДОМИХ СЛІВ

- Азотноту́ковий — азотнопогнінний
- аліте́рація — повторення однакових приголосних у рядку вірша
- амбразу́ра — віконне вглиблення, отвір в мурі; стрільниця
- амфо́ра — старовинна грецька посудина
- анафо́ра — повторення однакових слів у вірші
- а́рка — лук, склепіння, оздобна брама
- архітра́в — верхній одвірок, верхня лутка
- асе́ніза́тор — очищувач, прибиральник сміття
- атла́нт — колона в вигляді людської постаті, що підтримує архітектурну споруду
- афо́рїзм — короткий влучний вислів
- баго́р — рибальський гак
- багу́льник — рослина, що росте на багнах
- балу́хатий — банькатий, випуклоокий
- ба́ранці — дрібні швидкі хвилі на воді; малі волохаті хмаринки
- ба́рачний — з бараку, бараковий
- ба́ржа — вантажне судно
- баса́ліга — нероба, гультай
- бе́ручкйй — здібний, охочий; липкий
- би́нт — перев'язка, бандаж
- бісе́р — дрібне скляне намисто
- бла́гісний — добрячий, благословенний
- блекота́ — трійливе зілля
- бордю́р — крайок, облямівка
- бо́рлак — (*анат.*) адамове яблуко
- бо́тфо́рти — кавалерійські чоботи
- бри́жа — зморшка
- бри́жити(ся) — морщити(ся)
- бри́ль — солом'яний капелюх
- буру́лька — замерзла скапуюча (зі стріхи) вода
- бушла́т — моряцька сукня-на куртка
- валу́нний (камінь) — витрений, природний, назверхній (камінь); валун
- ввись — у височінь
- ве́рв — первісна суспільна організація сільського населення
- ве́рем'я — суматоха, метушня
- ве́рлібр — »вільний вірш«, вірш, що його ритм наближається до ритму художньої прози
- ве́рсифіка́ційний — віршувальний

в'єрша — рибальський прилад з пруття стіжкової форми
в'їбалок — віднога степової балки
в'їблій = в'їблій — круглий, циліндричний
в'їбродити — пустити паростки, напучнявити
в'їдублений — одеревілий
в'їтерп — витримання, терплячість
в'їтишитися — затихнути, втихомиритися, упокоїтися
в'їткій — що в'єтється
в'ївериця — вивірка, білка
в'їдмайоріти — перестати переливатися барвами
в'їльглей — вільготний, вологий, мокравий
в'їражі — повітряні обороти літаків
в'їхола — сніговія, метелиця, завируха
вороній — чорний
в'їохра — охра (барва)
вр'їна — молода зелень (збіжжя, трава)
в'їрда — сироватка з овечого сиру

габа́ — біле сукно, покров
га́ршія — мітична крилата потвора з жіночим лицем; хтива людина, що чигає на чуже добро
гев'їонський = гев'їонський — демонський
г'їбіти — марніти, зникати
г'їнкій — високий, стрункий
главсна́б — (рос.) главное снабжение
г'їлця — шпильки (голки) сосни
горихвістка — (птаха) ловимуха
го́рний — гірський; гірничий, копальняний
грець — грач; заціпна сущичка перед боєм

г'їцьик — їдома рослина
громохній — окутаний громовими хмарами
гудиння = огу́дина — шортський повій (огірків, гарбузиння)

галіфе́ — військові штани для вершників

дамаскний = дамаський — з Дамаску, де робили зброю з доброї сталі
де́рвіш — мусулманський жебрущий чернець
д'їбитися — ставати дибки
Див — мітологічний птах, що віщує нещастя
дл'їння — баріння, гаєння
дод'їбувати — насилу добитися, з трудом дійти
доку́ка — морока, турбота, досада
дом'їха — шабля з дамаської сталі
ДОПР — будинок примусової праці, «дом принудительных работ»
дос'ї́е (франц.) — в'язка документів, канцелярські ділові акти

едем — земський рай
Елізіум — широка алея в Парижі, місце прогулянок
еліпсїс — пропущення кількох слів у реченні, що їх легко догадатися
ені́гма — загадка
епіті́мія — покута, каяття
ета́ж (рос.) — поверх

жа́бра = зябра — орган дихання в риб
жалк'їй = жалл'ївий — пекучий як жало, колючий як жало
жа́льний — жалісний
же́врість — горяч грані
жерде́ля — (бот.) нещеплена абрикоса

жорстvá — піщана земля,
вивітрілі гірські породи
жўхлий — засохлий, хруп-
кий (листя)

забрéзклий — напучняві-
лий, набряклий, набубня-
вілий

зажолóбити — видовбати,
вижолобити

зázубень — сліпа вулиця,
тупик

зazўблений — вищербле-
ний, визублений

закосічити — завітчати

закушпéлити — підняти
куряву, замести снігами

зарюмсаний — з слізни-
ми очима, заплаканий

зáступ — рід лопати

затóн — площа затоплена
водою, затока

зáшпори = зáпари —
біль у пальцях від морозу

звіхолити — засипати
сніговією

згáяти — втратити, змарну-
вати, прогаяти

згінний — кріпацький,
панщизняний

зельний — порослий
зіллям

зірний — зоряний, вкритий
зорями

зкўжмлений — зім'ятий

злécький — злий

ізгóй — вигнанець

інгалéтор — прилад для
інгалятивного лікування

імчáти — бігти

кальній — нечистий, бруд-
ний, грязкий

канáва — рів, канал

канáт — линва

караўльний — вартовий

кáтер — моторовий човен

катрén — чотирирядкова
віршована строфа

кербўд — керівник будинку

керéя = кирéя — довгий
козацький плац

кифáра = кіфáра —
струнний музичний інстру-
мент стародавніх греків

кірáса — панцер вояownika

кітeль — куртка

клавесін — клявішний
музичний інструмент

клéчати — прикрашувати,
прибирати (зеленню)

клуб — скорий біг коня

кнáстер — міцний куриль-
ний тютюн

кобілиця — кобила; вісь
для крил вітряка

ковилá — тирса, рід степо-
вої трави

ковчéг — скринька (з свя-
тощами); арка Ноя

кози́рок — дашок (військо-
вої) шапки

комóнно — на коні, кінно

кóмонь — кінь

кондáк — антистрофа до
молитовного співу тропар-
ів

коріти — докоряти,
картати

кóпис — кривопис, криво
писані рядки

кóфта — жіноча блюзка

крем'я́х — круглий кремі-
нець або черепок для гри
в крем'яхи

крен — перехилення кораб-
ля під тиском вітру або
нерівномірного обтяження

крóна — корона дерева,
стовбур

кубатúра — поспінь, об'єм

кúзка = кузька — рід ко-
машок, тарган

кúзов — каросерія авта

купальський — з обряду
почі Купала, 7 на 8 липня
курій — (бот.) рослина з
роду лободових
курній — задимлений
кушір — водяна кропива,
водопериця
кучугура — горб, холм

лакїза = лакўза — ла-
кей, слуга-підлизайко
ластовинний — поцятко-
ваний веснянками, рябий
на лиці
латаття — водяні лелії
легіт — легкий вітерець,
зефір
лїжниця — слід від лещат
на снігу
лімонний — цитриновий
ліловіти — набирати крас-
ки лелії
ліпотá — краса
літєплений — тепловод-
ний, тепловілготний
лясо — аркан, шнур з за-
шморгом

ма́гма — шар розтопленої
маси в землі
маторже́ник — макорже-
ник
маховій — розмаховий
машталір — візник,
фурман
медсанба́т — медично-
санітарний батальйон
мезозо́й — четверта геоло-
гічна ера, з-перед 180 млн.
років, у якій жили реп-
тилії, динозаври
ме́рва — пом'ята солома,
погній
ме́рехт — мерехкотіння,
миготіння
метля́ння — розмахування
миш'я́к — арсен, хімічний
елемент
міше́нь — стрільничий щит,
ціль для вправ у стрільні

мішурá — позлітка, сухо-
злітка, безвартісна блис-
кітка
мольбе́рт — малярський
стояк
морі́г — трава, мурава
мулька́вий = мулькíй
— твердуватий, незграб-
ний, невігідний
му́лько — душно, парно
муска́т — рід французько-
го вина

набрижа́ти — морщити,
фалдувати
навза́води — навипередки
на́дзелень — незріло
нало́ми — кусники
нату́рщик — натурник, чо-
ловік, що позує художни-
кові
наха́рапу́джений —
сполошений, перестраше-
ний
небожи́тель — житель
неба
негабарі́тний — немодє-
льований
ненáтля — ненаситність
неолі́т — новий кам'яний
вік з-перед 8 до 2-го ти-
сячоліття до Христа
ні́цци — підлий, низький
нічні́ця (зоол.) — гатунок
кажанів
но́рка — куниця

обва́жнений — обтяже-
ний, обладований
обі́ддя — обручі
обпа́тра́ний — випатро-
шений, очищений
одр — ложе, похоронні мари
о́драз — відбитка
оже́ред — стіг, скирта
око́ренок — частина пня
від кореня до вітки
опоно́чити — стемпіти
опу́ка — м'яч
осму́та — засумування,
смуток

Орфе́й — мітологічний ча-
рівний співець
оті́ння = оті́нення — тіні
охви́ля — відплеск хвилі

пакі́лля — коли, кілля
палі́тра — овальна дощеч-
ка для розроблювання
фарб під час малювання
па́нігть — ніготь
па́нти — молоді, нескосте-
нілі ще роги в оленів
па́рокотельня — парова
котельня
па́трошити — очищати

Пега́с — мітологічний кри-
латий кінь

пе́рвогла́бл — початкове
слово

перета́к = так — перета́к
— повторні притакнення

перло́мўте́р — внутрішні
шари перлової черепашки

перст — палець

петрі́вчаний (день) —
убогі дні передновку пе-
ред святом св. Петра

підбі́р — закаблук, обцас

підга́рля — підгорля

підпа́дьом — наслідуван-
ня співу соловейка (аліте-
рація)

підтру́хлий — підгнилий

підтра́хлий — підсохлий

пік — вершок гори, шпиль

пікко́льо — музичний ін-
струмент, мала флейта

пірамі́дон — пілюля або
порошок проти болів го-
лови

пласта́йр — брук, плита в
хіднику

плоскі́нний — з плоскіні,
конопляний

пля́жник — купальник

пода́грик — хворий на по-
дагру (хвороба суглобів
рук і ніг)

поб́зва — виклик

позе́мка — горизонтальна
лінія, прилад до мірвання
горизонтального положен-
ня

поко́тьо́л — дерев'яний
кружок для дитячої гри

понева́жений — знева-
жений

пота́йм'ю — приховано
перед світом, крадькома
від світу

потерча́ — померла нехри-
щена дитина

по́товч — побита посуда,
черепки, куски

пото́ма — втома

пото́роччя — потерча,
привид, страшилище,
фантом

пра́с — залізко, праска; по-
биття, прочухан

при́гра — виліт (роя бджіл)

прижу́хлий — надсохлий

прові́льглий — вогкий,
пересякнений вологістю

прокі́пті́влий — пере-
копчений

про́мфі́нпла́н — проми-
слово-фінансовий план

про́репетува́ти — про-
кричати

про́решече́увати (ся) —
пересівати, передіравлю-
вати

про́ріст — зародок, пагінь,
паросток

про́сінь — прозора синя-
вість

прошкүва́ти — порохити
(про)чо́хкати — насліду-
вання звуку пароплава
(алітерація)

пустогра́к — хлопчисько,
дітвак, пустобрех, базіка-
ло

ра́влик — слимак

ра́лець — подарунок, гости-
нець

ра́нь — ранок

ра х м а́ н н и й — смирний,
лагідний
р е́ л і — гойдалка
р і́ д м а (ридати) — дуже пла-
кати
р о ж а́ н і ц і — богині три-
пільської доби
р о з п л а т а́ т и — розколю-
вати, розпорювати, роз-
простерти крила
р о з т р о́ ю д ж у в а т и — роз-
буджувати, роздратовати,
розпалювати
р о з ф а с о́ в а н и й — вида-
ний пайками, порціями
р о́ н д о — рід ліричного
віршу
р у д и м е н т а́ р н и й — за-
роджовий, нерозвинений
р у м а́ к — бойовий кінь
р ю́ м с а т и — плакати

с а д д у к е́ ї — старожидів-
ська група бібліознавців
с в и д і́ н а — високоросла,
посухостійка рослина
с в и н е́ ц ь — оливо; *перенос-*
но олив'яні кулі
с в і́ т н и й — світовий,
земський
с в і ч а́ д о — дзеркало
с і д н і́ ц я — сидільна кістка
с к а з — шал, шаленство
с к в е р н ь — очорнення, гріх
с к н і т и — нидіти
с о м н а б у́ л — сновида
с о н м — безліч, зборище
с о т а́ т и с я — пробиватися
с п а х — спалах; пруг від
удару, басама
с п е ц і́ в к а — одяг присто-
сований до спеціальних
робіт
с п л і́ н — гіпохондрія, нерво-
ва хвороба, незвичайна
журба
с п у д е́ й — учень духовної
бурси
с т е н а́ т и с я — здригатися,
стряساتися, кидатися

с т е р п — терпеливість;
затерпнення
с т е т е р і́ т и — затремити,
отетеріти з ляку
с т о ф а́ р и й — що має 100
рефлекторних ламп
с т у́ м н и й — притемнений,
запорошений, запилений
с у в і́ й — звій полотна
с у́ г о л о в о к — незасяна
межа між полями; уздеч-
ка на коня
с у́ р а — розділ (глава) святої
книги мусульман — Ко-
рану
с у́ р і́ ш — мішанка різного
зерна, муки, людей
с у ц в і́ т т я — квіти розцві-
лих дерев
с х а р а п у́ д ж е н и й — спо-
лошений
с х и м н і́ ц т в о — суворе
чернече життя

т а р а́ р а (м)! — повторяти те
саме
т в а́ н ь — густе, липке болото
т е р и к о́ н — стіжкуватий на-
сип ксепальняної землі, ви-
добутої з шахт
т о́ п к а — топлення, сплав-
лювання; палення
т р а́ т а — витрата, марнуван-
ня, споживання
т о р м о́ з — гальмо
т р е м б і́ т а́ р — гуцульський
грач на трембіті, що спо-
віщає смерть або незви-
чайну подію
т р е́ м е л ь — (муз.) тремоль,
тремтіння
т р о п — загальна назва для
всіх художніх образів
т р о п а́ р — коротка церковна
пісня
у г а́ р (рос.) — чад
у л ь т р а м а́ р і́ н — блакитна
фарба з каоліни

універма́г — універсальний магазин продажу різних народних товарів

фа́ра — рефлекторна лампа

феє́рія — п'єса з фантастичним, казковим змістом

фе́ска = феза — червона шерстяна шапка у східних народів

Фе́я — казкова жіноча істота, чарівниця

харпа́к — бідняк, обідра-нець

харци́зяка — розбійник

хіть — охота, бажання, стремління

хлі́пка — придушений плач, захлистування

хли́пкій — що хлюпас, що чавкає

хора́л — духовна хорова пісня

циклóн — мітологічний велетень з одним оком на лобі

цно́та — чеснота, невинність

цурупа́лок — обрубок, оцупок, відламок, обламок

ча́їно — наче чайка, по-чайчиному

чеме́рка — верхній одяг

чорто́рій — водяний вир

шальо́вий — з дошкової мостини, з обшалювання

шамрі́ти = шамоті́ти — шорохтіти

шараба́н — віз з лавкою
ша́шіль — червак, що точить дерева

шеберша́ти — шарудіти (сани)

шезло́нґ — крісло з похилою спинкою

шелелан́ня — шолопання (крил)

шелéпати — чалáпати (по болоті)

шелю́га — гостролиста червона лоза на піскуватих прибережжях

шелéва́х — вартовий

ше́рхлий — шерепатий, обморожений

ше́ршавий — рапавий, шорсткий, мозолистий

ші́бер — засува печі

шка́рубкій — шорсткий, грубий

шпа́т — назва мінералу

што́ри — віконні заслони

штурпа́к — пень, бовван

шурóп — металева шруба

щирі́ця — (бот.) бурян амарант

юга́ — тепла мряка

Я́гве = Є́гова — жидівська назва Бога

язі́чицький — поганський

я́рій — весняний

Я́ріло — поганський бог, що на весні будить до життя природу

ятага́н — коротка турецька шабля з увігнутиим лезом

З М І С Т

	Стор.
Поезія Василя Стуса — <i>Аріядна Шум</i>	1
Двоє слів читачеві — <i>Василь Стус</i>	9

ПЕРША ЧАСТИНА

Куріють вигаслі багаття	13
Сиве небо обрієм пролилося	14
О що то — єдність душ?	17
Холоднозорий присмерк приуральський	20
Безсонної ночі	22
Лісова ідилія	24
Осліпле листя відчувало яр	26
Жовтий місяць, а ще вище — крик твій	27
Увечорі везли віольончель	28
Із циклу «Забуттям»	29
Учора, як між сосон догоряв	32
Мені здається — я живу завжди	34
З дитячих спогадів	36
Я знаю	37
Раніш ти лаялась, а нині докоряєш	39
— А скажи — Модільяні був ідіот?	40
Яка любов!	42
Примеркові сутінки опали	43
Отак живу: як мавпа серед мавп	44
Справляю в лісі самоту	45
Вже котрий це до тебе лист	46

	Стор.
З гіркотою . . .	51
Даруйте радощі мої	53
Накликання дощу	55
Коли я один-однісінький	56
Під диким сонцем	58
Утекти б од себе геть світ за-очі	60
Вершник	61
Вийду в ніч	63
Потоки	65
Костомаров у Саратові	73
Минає час моїх дитячих вір	79

ДРУГА ЧАСТИНА

Добрий день, мій рядок кароокий	83
Спокій	84
Шлях грішного до раю	85
Ліс випустив мене з своїх обіймів	86
Не відволодати душі	87
Не можу я без посмішки Івана	89
Звіром вити, горілку пити	91
Даждь нам, Боже, днесь!	92
Останній лист Довженка	93
Порожні мчать автомобілі	94
Сто років, як сконала Січ	95
Жебонить жабуринням пойнята вода	97
Скільки в небі шамотіння снігопаду!	98
Розмова	99
Дума Сквороди	100
Балухаті мистецтвознавці!	101
Молодий Гете	102
Тонкостанна тополе!	104
Біля гірського вогнища	105
Який це час?	106
Цупких не роздереш обійм — <i>Олексі Булизі</i>	108
Йдуть три циганки розцяцьковані	110

	Стор.
У Мар'їнці стоять кукурудзи	112
Тисячолітньому Києву	113
Море	115
Варіація	116
Зимові дерева	117
Те, що було тобою, стало сном	118
Утік з казарми... ..	119
Гайдамацьке	120
Глухо сосни скриплять на світанні	121
Висамітнів день	122
Як нам порозумітись	123
Я марно вчив граматику кохання	124
Удруге кульбаба в долині пророста	125
Хрещатиком вечірнім... ..	126
З обличчям першокласниці-школярки	127
Гарноброва, пожежностанна	128
І не те, щоб жити — більше — В. П.	129
Пісенька для В.	130
Проводи	132
Не відповідаєш? Мовчиш?	133
Скорбний хорал за стіною	134
Вона заслухана у себе	135
Самота самоти	136
Бідне серце	138
Друзі на тебе чекають?	144
Бредуть берези, по коліна в небі	147
Не співатиму... ..	148
Тут ніби зроду сонця не було	150
Медитація	152

ТРЕТЯ ЧАСТИНА

РАННІ ПОЕЗІЇ ТА ЕКСПЕРИМЕНТИ

Нехай горить трава по осені	157
Натурщик	158

	<i>Стор.</i>
Маз	159
Вона хилиталася цілий день	160
Теля загубило кожух	161
Небо. Кручі...	162
Дні стали сторч	164
Пісня конфедератів	165
На хвилях	167
В бетонованих каналах міста	168
Мовчазно	169
Несамовито — синій вороновий	170
Летять літа	171
Ходімо, друже мій	172
Навкруг землі мої кружляли мрії	173
Шаблюкою ворованою	174
Без присвяти	176
Заскочила, заспівала	177
Тепла утома спада	178
На грані	179
О болі радісні непізнаних бажань	180
Озеро Кисегач	181
Кольоровий образок	182
Голова невагома	183
Дві дівчинки	185
Отак і вікувати	187
Верби навесні — немов човни	189
Повернення Орфея	191
Гайворонське	192
З надвечір'я визирає ніч	193
Не одлюби свою тривогу ранню	194
Пояснення маловідомих слів	195